Suomenkielinen varhaiskasvatus

Varhaiskasvatussuunnitelma 2019

Sisältö

Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen tarina ja espoolaisen varhaiskasvatuksen toimintaympäristö 4
Kohti uutta vuosikymmentä 4

I Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat 6
1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus 6
1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma 7
1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma 8

II Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet 11
2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet 11
2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot 13
2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua 14
2.4 Arvoperusta 15
2.5 Oppimiskäsitys 17
2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus 18

III Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri 21
3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet 21
3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt 25
3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa 27

IV Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen 30
4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys 30
4.2 Pedagoginen dokumentointi 31
4.3 Monipuoliset työtavat 33
4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä 33
4.5 Oppimisen alueet 34
4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia 42

V Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki 45
5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet 45
5.2 Yhteistyö lapsen, huoltajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen aikana 46
5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa 47
5.4 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana 50

VI Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus 51

VII Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa 52
7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen 52

Opetus- ja varhaiskasvatuslautakunta 12.6.2019
Taitto: Espoon kaupunki, Viestintä
Kuvat: Olli Häkämies, Tero Sivula, Juha Tuomi

Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen tarina ja espoolaisen varhaiskasvatuksen toimintaympäristö

Varhaiskasvatus on osa suomalaista kasvatus- ja koulutusjärjestelmää ja elinikäistä oppimista. Toimintaamme ohjaavat varhaiskasvatuslaki ja varhaiskasvatussuunnitelma, joissa korostetaan varhaiskasvatusta pedagogisena toimintana.

Espoolaisperheet käyttävät entistäkin aktiivisemmin monipuolisia varhaiskasvatuspalvelujamme. Elämme todeksi muutosta, jossa varhaiskasvatuksesta tulee lapsille ennen kaikkea oppimisympäristö ja johon lähes kaikki lapset osallistuvat. Suurin osa vanhemmista on tyytyväisiä varhaiskasvatukseen ja lapset viihtyvät ja voivat hyvin. Henkilökuntamme on koulutettua ja osaavaa, vaikka kelpoisen henkilökunnan saatavuus on viime vuosina vaikeutunut. Väestön segregaatio ja lapsiperheköyhyys ovat uhkia lasten hyvinvoinnille, mutta uhkien toteutumista voidaan osittain ehkäistä laadukkaalla varhaiskasvatuksella.

Kohti uutta vuosikymmentä

Varhaiskasvatus vakiintuu tulevaisuudessa yhä selkeämmin arvostetuksi osaksi kasvatus- ja koulutusjärjestelmää ja elinikäisen oppimisen polkua. Osallistumisaste kasvaa siten, että lähes kaikki 3-6 -vuotiaat lapset ja yhä suurempi osa alle 3-vuotiaista osallistuu kunnalliseen tai yksityiseen varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatuksen maksuttomuutta lisätään vähitellen ja tavoitteena on taata kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet kehittyä ja oppia. Jotta lasten oppimispolut olisivat sujuvia, korostuu yhteistyö ja toimintatapojen yhtenäistäminen perusopetuksen kanssa.

Lapsista jo noin neljännes puhuu äidinkielenään muuta kieltä kuin suomea ja varhaiskasvatuksessa erilaiset kulttuurit kohtaavat ja monimuotoisuus lisääntyy edelleen. Tämä rikastuttaa varhaiskasvatuksen sisältöjä ja toimintatapoja. Kansainväliset yhteydet lisääntyvät ja yhä useampi työyhteisö on tulevaisuudessa monikulttuurinen.

Toimintakulttuurimme on kannustava, kokeileva ja osallistava. Lapsuuden arvostaminen, lasten hyvinvointi sekä lasten perheiden muuttuviin tarpeisiin vastaaminen ovat toimintamme kehittämisen lähtökohtina. Luomme yhteisöllisyyttä arvostavan toimintakulttuurin, jossa lapset, vanhemmat ja henkilökunta kokevat osallisuutta, turvallisuutta ja jatkuvuutta ja jossa kaikki voivat oppia ja kehittyä.

Lapsena olemisen ja oppimisen riemu näkyy arjessamme. Hyödynnämme pienille lapsille parhaiten soveltuvaa ja ajanmukaista pedagogiikkaa. Vahvistamme lasten voimavaroja kasvattamalla heitä sosiaalisiin taitoihin, terveellisiin elämäntapoihin sekä kulttuurin harrastamiseen. Yhdessä huoltajien kanssa ohjaamme lapsia omaksumaan kestävän kehityksen mukaisen elämäntavan. Tartumme lasten kehityksen ja oppimisen haasteisiin aktiivisesti yhdessä huoltajien kanssa. Teemme jatkuvaa yhteistyötä myös sosiaali- ja terveyspalvelujen kanssa.

Kehitämme jatkuvasti palveluverkkoamme ja tilankäyttöämme, jotta voimme järjestää palvelumme tarvetta vastaavasti. Käytämme tiloja tarkoituksenmukaisesti, tehokkaasti ja monipuolisesti. Toimiva palveluneuvonta ja -ohjaus sekä digitaaliset ratkaisut tukevat toimintaamme.

Osaamisvaatimukset muuttuvat ja kasvavat edelleen ja koulutustaso nousee. Kelpoisen henkilökunnan saatavuuden heikentyminen vaatii meitä kehittämään edelleen rekrytointia ja täydennyskoulutusta ja muita osaamisen lisäämisen tapoja. Työyhteisöjen hyvinvointi, hyvä johtaminen sekä mahdollisuudet kokeiluihin ja jatkuvaan osaamisen kehittämiseen auttavat meitä henkilökunnan rekrytoinnissa. Teemme tiivistä yhteistyötä oppilaitosten kanssa. Edistämme henkilöstömme kulttuuritietoisuutta, kielitaitoa sekä taitoa toimia monimuotoisessa ympäristössä.

Ennakoimme toimintaympäristössä tapahtuvia muutoksia. Tavoittelemme rohkeasti edelläkävijyyttä palvelujemme, varhaiskasvatuksen sisällön ja menetelmien arvioinnissa ja kehittämisessä. Kehitämme ja kokeilemme uusia toimintatapoja yhdessä kuntalaisten ja yhteistyökumppaneiden kanssa.

Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen visio

Varhaiskasvatuksessa jokainen lapsi saa oppia, kasvaa ja kehittyä omaan parhaimpaansa. Yhteisöissämme lapset ja heidän huoltajansa kokevat osallisuutta, turvallisuutta ja oppimisen iloa. Lapsia ohjataan omaksumaan kestävän kehityksen mukainen elämäntapa.

Varhaiskasvatuksen työyhteisöt ovat oppivia ja välittäviä. Ne kannustavat henkilöstöä jatkuvaan työn ja ammattitaidon kehittämiseen sekä houkuttelevat uutta osaavaa henkilöstöä.

Edellä mainitut ajatukset toimivat Espoon paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman peruslähtökohtina. Suunnitelmaan kirjatulla edistetään yllä mainittujen asioiden todentumista varhaiskasvatuspalveluita Espoossa käyttävien lasten elämässä.

Tässä asiakirjassa värillisellä pohjalla oleva teksti on opetushallituksen laatimaa perustetekstiä. Valkoisella pohjalla on Espoon omia tarkennuksia.

I Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuslain[1] perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatuslaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki, on osa varhaiskasvatusta[2]. Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpien tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista.

Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa valtakunnallisia varhaiskasvatussuunnitelman perusteita ja Espoon varhaiskasvatussuunnitelmaa täydentää jokaisessa lapsiryhmässä laadittava ryhmän varhaiskasvatussuunnitelma, joka tehdään lasten yksilölliset varhaiskasvatussuunnitelmat huomioiden. Perusteista, Espoon omista teksteistä ja ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmasta muodostuva kokonaisuus ohjaa henkilöstön työtä: pedagogisen toiminnan suunnittelua, toteutusta ja arviointia. Tässä asiakirjassa ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmasta käytetään nimeä ryhmävasu. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmasta käytetään joissakin kohdissa lyhennettä Lapsen vasu.

Espoossa suomenkielisessä ja ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa on omat, osittain yhtenevät varhaiskasvatussuunnitelmat. Tämä asiakirja koskee Espoon suomenkielistä varhaiskasvatusta, mutta luettavuuden helpottamiseksi tekstitäydennykset on kirjoitettu muotoon, jossa organisaation nimeä ei kokonaisuudessaan mainita.

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka[3].

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä[4].

1 Varhaiskasvatuslaki (540/2018)

2 Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)

3 Varhaiskasvatuslaki 2 §

4 Varhaiskasvatuslaki 21 §

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti päätettäviä asioita, jotka ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista ja varhaiskasvatuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selventää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan **varhaiskasvatuksen järjestäjällä** kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa[5]. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoitettaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee laatia ja hyväksyä valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman laatimisvelvoite koskee myös kunnan hankkimaa avointa varhaiskasvatustoimintaa ja kunnan valvomaa yksityistä lasten päiväkotitoimintaa tai yksityistä perhepäivähoitoa. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan laatia kaikkia toimintamuotoja koskevaksi (päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta) tai kullekin toimintamuodolle erikseen. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat sopia järjestäjärajat ylittävästä yhteistyöstä varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä.[6]

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Suunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikalliset suunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta ne eivät voi sulkea pois mitään lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä.

Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon muut paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat ja päätökset
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma[7]
- kotoutumissuunnitelma[8].

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstölle, huoltajille sekä lapsille annetaan mahdollisuus osallistua paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen[9].

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä hyväksyy varhaiskasvatussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa varhaiskasvatusta varten[10].

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin[11]. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardaa[12] sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen arviointimateriaalia ja laadun indikaattoreita[13]. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteena on tukea henkilöstöä toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa valtakunnallisten määräysten mukaisesti ja tuoda esiin espoolaisen varhaiskasvatuksen painotuksia. Lisäksi suunnitelman tehtävänä on antaa tietoa huoltajille ja yhteistyökumppaneille espoolaisesta varhaiskasvatuksesta.

Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan kuntakohtaisena. Suunnitelmaa noudatetaan kunnallisissa päiväkodeissa, perhepäivähoidossa, avoimessa varhaiskasvatuksessa sekä muussa varhaiskasvatuksessa siten, että toiminnan järjestämisessä otetaan huomioon kunkin toimintamuodon ominaispiirteet

5 Varhaiskasvatuslaki 1 §
6 Varhaiskasvatuslaki 22 §
7 Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § (1292/2013)
8 Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) 15 §
9 Varhaiskasvatuslaki 20 §
10 Varhaiskasvatuslaki 8 §
11 Varhaiskasvatuslaki 24 §
12 Varhaiskasvatuslaki 65-73§
13 Laki kansallisen koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) ja Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset, Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisu 24:2018

Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen varhaiskasvatussuunnitelmassa ovat näkyvillä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kirjaukset ja niitä täydentävät kuntalinjaukset. Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen varhaiskasvatussuunnitelma julkaistaan myös sähköisenä ja se on saavilla muun muassa espoo.fi -sivuilla.

Osa kuntalinjauksista on laadittu yhteistyössä ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen kanssa. Suomenkielisen varhaiskasvatussuunnitelman hyväksyy Espoon opetus- ja varhaiskasvatuslautakunta ja ruotsinkielisen Svenska Rum -lautakunta.

Kunnan valvomalla yksityisellä varhaiskasvatustoiminnalla tai yksityisellä perhepäivähoidolla on mahdollisuus noudattaa Espoon varhaiskasvatussuunnitelmaa tai laatia oma varhaiskasvatussuunnitelmansa. Ostopalveluyksiköt noudattavat Espoon varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Espoon varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa henkilökunnalta on kysytty näkemyksiä ja varhaiskasvatussuunnitelman tekstejä on ollut mahdollisuus kommentoida. Myös huoltajat ja kuntalaiset ovat voineet osallistua varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen vastaamalla sähköiseen kyselyyn. Varhaiskasvatuksessa olevien lasten ajatuksia on selvitetty kyselyn avulla ja lisäksi lapset ovat kertoneet näkemyksistään lapsiryhmissä toteutettujen osallisuustehtävien muodossa. Perusopetuksen ja sosiaali- ja terveystoimen sekä kulttuurin tulosyksiköllä ja liikuntapalveluiden edustajilla on ollut mahdollisuus kommentoida varhaiskasvatussuunnitelman tekstejä.

Espoossa varhaiskasvatusta kehitetään pedagogisesti yhtenäisenä kokonaisuutena. Tavoitteena on lasten hyvinvointi ja yhtenäinen oppimispolku, joka huomioi lasten erilaiset tarpeet. Varhaiskasvatuksen toteutumista seurataan osana varhaiskasvatuksen ja opetuksen arviointi- ja kehittämistyötä.

Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen varhaiskasvatussuunnitelmaa täydentävät muun muassa seuraavat suunnitelmat ja ohjelmat: Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, Monikulttuurisuusohjelma, Kasvatuksen ja opetuksen digitarina, Sivistystoimen kansainvälisyys- ja globaalikasvatusohjelma, Espoon kestävän kehityksen kasvatuksen selonteko, sekä Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen kestävän kehityksen ohjelma ja ympäristökasvatussuunnitelma. Lisäksi suunnitelmaa täydentävät myöhemmin laadittavat työkirjat.

1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatuslain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma[14]. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu[15] ja tarpeet. Suunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan pedagogiselle toiminnalle. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan säännöllisesti, vähintään kerran vuodessa[16].

14 Varhaiskasvatuslaki 23 §

15 Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 40/2018 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle varhaiskasvatuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, luku 2

16 Varhaiskasvatuslaki 23 §

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettajan asiantuntijuutta voidaan käyttää perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa tehtäessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen osallistuvat tarpeen mukaan myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot.[17]

Lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa[18]. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon suunnitelmassa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntea lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitettäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen ja oppimisen tuki ja sen toteuttaminen (luku 5.4)[19]. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma[20]. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan[21]. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä lapsen tuen tarvetta, tuen riittävyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta on arvioitava, ja suunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy.[22] Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioitaessa arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin ja pedagogiikan toteutumiseen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- mahdollinen suunnitelma lääkehoidosta
- lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä[23]. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä.[24]

Espoon päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan ja sen toteutumista arvioidaan säännöllisesti huoltajien kanssa keskustellen. Varhaiskasvatuksen aloituskeskustelun jälkeen ensimmäinen vasukeskustelu käydään siinä vaiheessa, kun lapsi on ollut varhaiskasvatuksessa 2-3 kuukautta. Lapsi on mukana varhaiskasvatussuunnitelman tekemisessä ikätasonsa ja kehityksensä mukaisesti

17 Varhaiskasvatuslaki 23 § ja HE 40/2018 vp, s. 99

18 Varhaiskasvatuslaki 23 §

19 Varhaiskasvatuslaki 23 §

20 Terveydenhuoltolaki (1326/2010) 8 §

21 Varhaiskasvatuslaki 41 §

22 Varhaiskasvatuslaki 23 §

23 Varhaiskasvatuslaki 40 §

24 Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

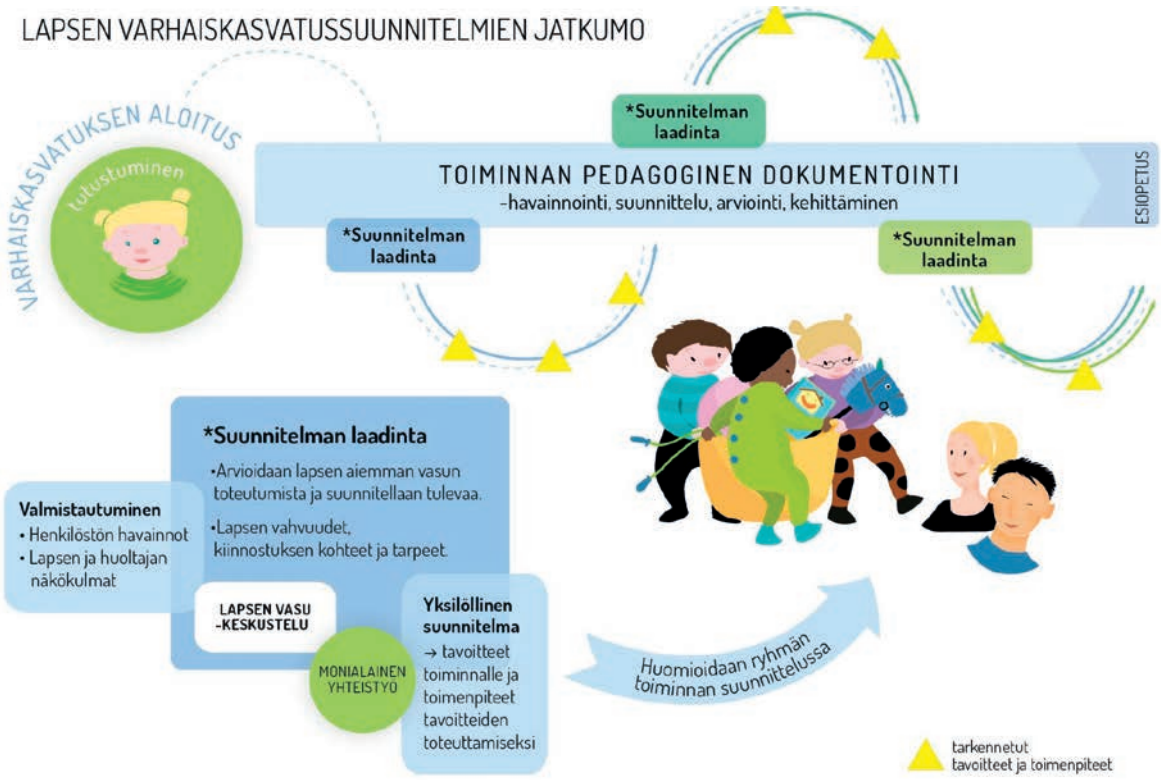

Kuvittaja: Kaisa Rekinen

huoltajiensa avustamana. Tämä varmistetaan toimittamalla huoltajille hyvissä ajoin Lapsen vasu -osiot, jotka on tehty kotona täytettäviksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa tarkennetaan ja sitä arvioidaan huoltajien ja henkilöstön välisissä keskusteluissa vähintään kerran vuodessa ja aina tarvittaessa. Monien lasten kohdalla ennalta sovittavia, varsinaisia Lapsen vasu -keskusteluja käydään useamman kerran vuodessa.

Lasten varhaiskasvatuksen suunnittelu ja arviointi sekä yksilöllisten varhaiskasvatussuunnitelmien laatiminen ovat prosessimuotoinen kokonaisuus, jota johtaa varhaiskasvatusyksikön johtaja. Käytännössä prosessimaisuus tarkoittaa sitä, että lasten varhaiskasvatuksen suunnitteluun liittyvät myös päivittäiset kohtaamiset ja muu viestintä huoltajien kanssa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen osallistuvat kaikki kyseisessä ryhmässä työskentelevät, lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta vastaavat varhaiskasvatuksen opettajat ja lastenhoitajat, tarvittaessa myös erityisopettaja ja kieli- ja kulttuuriopettaja. Kaikilla edellä mainituilla ammattiryhmillä on omalta osaltaan vastuu siitä, että lapsesta tehdyt havainnot ja pedagogisen dokumentoinnin avulla lapsesta saatu tieto huomioidaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa ja käytännön toiminnassa. Tämä varmistetaan varhaiskasvatuksen opettajan johdolla yhteisissä keskusteluissa.

Terveydenhuollon laatiman lääkehoitosuunnitelman osalta noudatetaan Varhaiskasvatuksen turvallisuuskäsikirjaan kirjattua erillisohjetta ja lääkehoitosuunnitelma lisätään lapsen varhaiskasvatussuunnitelman liitteeksi.

Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelut huoltajien kanssa käy ryhmän opettaja, joka myös kirjaa sovitut asiat suunnitelmalomakkeelle.

Perhepäivähoidossa lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan esimiehen tai muun tehtävään valitun varhaiskasvatuksen opettajan ohjauksessa. Kotiperhepäivähoidossa keskustelun käy ja kirjaukset tekee perhepäivähoitaja ja ryhmäperhepäivähoidossa ryhmän lastenhoitaja.

Lapseen liittyvien tietojen siirtämiseen liittyvät käytännöt on kuvattu Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmalomakkeessa. Niistä kerrotaan huoltajille aloituskeskustelun yhteydessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjatut toiminnan pedagogiset tavoitteet otetaan huomioon ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmassa (tarkemmin luvussa 4.1).

II
Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina[25]. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatuslain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana[26]. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla[27].

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti[28]. Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, aluehallintovirasto sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto[29].

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä[30]. Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen[31] sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolakia[32] ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta[33]. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella[34]. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki[35], tasa-arvolaki[36], Euroopan ihmisoikeussopimus[37], YK:n lapsen oikeuksien sopimus[38], YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista[39],

25 Varhaiskasvatuslaki 5 § 4 momentti
26 Varhaiskasvatuslaki 1 §
27 Varhaiskasvatuslaki 1 ja 12 §
28 Varhaiskasvatuslaki 5 § 2 momentti
29 Varhaiskasvatuslaki 52 §
30 Varhaiskasvatuslaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 89
31 Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)
32 Hallintolaki (434/2003)
33 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)
34 Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §
35 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)
36 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)
37 Euroopan ihmisoikeussopimus 1990
38 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989
39 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007

YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista[40] sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet[41]. Varhaiskasvatusta kehitetään inkluusioperiaatteen mukaisesti. Kaikki lapset voivat osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä ja hyvinvointiinsa tukea ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan sosiaalihuoltolakia[42], vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia[43], kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia[44] ja terveydenhuoltolakia[45] sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatuslain[46] mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

1. edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
2. tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista;
3. toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
4. varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
5. turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
6. antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
7. tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
8. kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
9. varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
10. toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa. Huoltajalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus

40 YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007

41 Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015

42 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

43 Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettu laki (380/1987)

44 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

45 Terveydenhuoltolaki (1326/2010)

46 Varhaiskasvatuslaki 3 §

osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan[47]. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys[48]. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu.[49] Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksesta annettuja säädöksiä[50]. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti erityislastentarhanopettajan varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja[51]. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa[52].

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1)[53]. Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, neuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa[54]. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä[55].

47 Varhaiskasvatuslaki 12 ja 19 §
48 Varhaiskasvatuslaki 10 §
49 Varhaiskasvatuslaki 11 §
50 Varhaiskasvatuslaki 25–33 § ja 75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)
51 Varhaiskasvatuslaki 25 §
52 Varhaiskasvatuslaki 75 §
53 Varhaiskasvatuslaki 10 §
54 Varhaiskasvatuslaki 7 §
55 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 25 § (88/2010) ja 25 a § (1302/2014)

2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta[56]. Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatuslaissa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta[57]. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa ja tavoitteita täsmennetään toimintamuodoittain.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta annetaan varhaiskasvatuspalveluihin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä.[58]

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa otetaan huomioon henkilöstön mitoitukseen ja ryhmien enimmäiskokoon liittyvät säännökset[59]. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja[60].

Varhaiskasvatuslaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta[61]. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

56 Varhaiskasvatuslaki 1 §
57 Varhaiskasvatuslaki 1 §
58 Varhaiskasvatuslaki 4 ja 16 §
59 Varhaiskasvatuslaki 34–36 §
60 Varhaiskasvatuslaki 25 §
61 Varhaiskasvatuslaki 2, 25 ja 35 §

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka[62]. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena[63]. Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset[64]. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta. Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatuslain tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua muita enemmän.[65]

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa.[66]

Espoossa järjestetään varhaiskasvatusta päiväkodeissa, ryhmäperhepäiväkodeissa sekä perhepäivähoidossa. Päiväkodeissa varhaiskasvatusta järjestetään kunnallisena, ostopalveluna ja yksityisenä palveluna. Perhepäivähoitoa järjestetään kunnallisena ja yksityisenä palveluna ryhmäperhepäiväkodeissa ja perhepäivähoitajien omissa kodeissa. Vuorohoitoa järjestetään kunnallisissa päiväkodeissa.

Avointa varhaiskasvatusta järjestetään avoimissa päiväkodeissa, asukaspuistoissa ja kerhoissa. Avoimet päiväkodit on tarkoitettu alle kouluikäisille lapsille ja heidän kanssaan toimiville aikuisille. Asukaspuistotoiminta on tarkoitettu eri-ikäisille lapsille, heidän huoltajilleen ja muille lasten kanssa toimiville aikuisille sekä pienille koululaisille. Kerhot tarjoavat vaihtoehdon koko tai osapäiväiselle varhaiskasvatukselle. Espoon avoimessa varhaiskasvatuksessa työskentelee pedagogisen koulutuksen saanutta henkilökuntaa. Kunnan järjestämää avointa varhaiskasvatusta täydentää yksityisten palveluntuottajien järjestämä pienten lasten puistotoiminta sekä seurakuntien ja järjestöjen järjestämä kerhotoiminta.

Varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa varhaiskasvatuksen yleiset tavoitteet toteutetaan kunkin toimintamuodon vahvuuksia hyödyntäen. Eri toimintamuodot tekevät keskinäistä yhteistyötä palvelualueilla asiakkaiden tarpeet ja alueelliset erityispiirteet huomioiden. Varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoista muodostuu lasten ja perheiden tarpeita vastaava tasalaatuinen ja monipuolinen palvelukokonaisuus.

2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapset tuovat varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämänkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltajien ja lasten väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajien ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lasten elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntea jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä[67].

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

62 Varhaiskasvatuslaki 1 §

63 Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) 2 §

64 Varhaiskasvatuslaki 38 §

65 Varhaiskasvatuslaki 3 § 2 momentti ja HE 40/2018 vp, s.85

66 Varhaiskasvatuslaki 13 §

67 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 5 kohta

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.[68]

Espoossa kiinnitetään erityistä huomiota varhaiskasvatuksen aloitusvaiheeseen. Kaikissa yksiköissä noudatetaan Tervetuloa varhaiskasvatukseen -toimintamallia. Lapselle järjestetään tutustumisjakso varhaiskasvatuksen alkaessa. Kasvatusyhteistyö huoltajien kanssa alkaa heti ensimmäisestä yhteydenotosta ja tutustumisajankohdan sopimisesta. Varhaiskasvatuksen opettaja vastaa tutustumisjakson suunnittelusta yhdessä muiden ryhmässä työskentelevien kanssa. Henkilöstö jakaa tehtävät ja toimii sitoutuneesti niin, että lapsi ja perhe saavat mahdollisimman hyvän ja turvallisen alun uudessa varhaiskasvatusyksikössä tai -ryhmässä.

Lapsen siirtyminen ja häneen liittyvä tiedonsiirto ryhmästä tai varhaiskasvatusyksiköstä toiseen suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä huoltajien sekä lähettävän ja vastaanottavan ryhmän henkilöstön kanssa. Tärkeimpinä työmuotoina ovat huoltajien kanssa keskusteleminen ja ennen siirtymistä tehtävä tutustumiskäynti uuteen ryhmään. Vastuu tiedon siirtämisestä ja tutustumiskäynnin järjestämisestä uuteen ryhmään on sillä varhaiskasvatuksen opettajalla, jonka ryhmästä lapsi siirtyy. Tiedon siirrossa noudatetaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattua ohjetta.

Varhaiskasvatusyksikössä voidaan tarjota perheelle mahdollisuus siihen, että työntekijä käy tutustumiskäynnillä lapsen kodissa ja lapsen oma tutustumisjakso varhaiskasvatuspaikassa toteutetaan tämän jälkeen. Kotiin tehtävän tutustumiskäynnin tarkoituksena on, että lapsi tapaa työntekijän ensimmäisen kerran itselleen turvallisessa ympäristössä. Lisäksi tapaamisessa kuullaan huoltajien odotuksia varhaiskasvatuksesta. Ennen kaikkea lapsi saa mahdollisuuden tutustua työntekijään rauhassa. Kotona tapahtuva tutustumiskäynti toteutetaan päiväkodissa tehdyn suunnitelman mukaisesti, pääsääntöisesti alle kolmivuotiaan kohdalla.

Kun lapsi siirtyy esiopetukseen tai kouluun, noudatetaan esiopetuksen, perusopetuksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa Espoossa sovittuja toimintatapoja ja varhaiskasvatussuunnitelmaa täydentäviä erillisiä ohjeita. Lisäksi varhaiskasvatuksen eri toimijat luovat yhteistyössä esi- ja perusopetuksen toimijoiden kanssa yhteisiä toiminnallisia työtapoja, joilla edistetään pedagogista jatkumoa varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja kouluun.

2.4 Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen[69], varhaiskasvatuslain[70] ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti[71].

68 Esimerkiksi varhaiskasvatuslaki 40–42 §

69 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989

70 Varhaiskasvatuslaki 20 §

71 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvaminen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseen, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.[72]

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle suomalaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatusnäkemyksiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle[73]. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnistetaan ja noudatetaan kestävän elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyyden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

Espoossa varhaiskasvatuksen arvoperusta muodostuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvatuista arvoista sekä kaupunginvaltuuston päättämistä Espoon arvoista, jotka ovat asukas- ja asiakaslähtöisyys, edelläkävijyys ja oikeudenmukaisuus. Varhaiskasvatuksessa korostuu erityisesti kestävän kehityksen ja inkluusion mukaiset arvot ja pyrkimys kestävään elämäntapaan sekä se, että yhteisöissä yhdessä valitut hyveet ohjaavat kaikkea toimintaa.

Kaikissa varhaiskasvatusyksikössä ryhmien varhaiskasvatussuunnitelmiin kirjataan varhaiskasvatusyksikön johtajan johdolla, miten yhteisö todentaa arvoja käytännön toiminnassaan.

Espoo on asukas- ja asiakaslähtöinen. Espoossa on tärkeää, että arki sujuu. Espoon parhaat voimavarat ovat asukkaat, yhteisöt ja yritykset. Asukkaiden aktiivinen osallistuminen palvelujen kehittämiseen ja yhteistyö kumppaneiden kanssa takaavat tulokselliset ja asukkaiden tarpeisiin vastaavat palvelut.

Lapset, huoltajat ja henkilöstö toimivat yhdessä siten, että jokainen lapsi saa parhaat edellytykset kasvaa, kehittyä ja oppia. Lapset, huoltajat ja yhteistyökumppanit rakentavat varhaiskasvatuksen palveluja aktiivisesti yhdessä. Lapsen oppimispolkua varhaiskasvatuksesta esiopetuksen kautta perusopetukseen ja edelleen toiselle asteelle rakennetaan lapsilähtöisesti. Varhaiskasvatuksen henkilökunta rakentaa aloitteellisesti yhteistyötä huoltajien kanssa. Huoltajien kanssa keskustellaan säännöllisesti lasten kehittymisestä ja oppimisesta. Lapset

72 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989

73 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

ovat aktiivisia toimijoita ja myös heidän kanssa keskustellaan toiminnasta ja oppimisesta.

Espoo on vastuullinen edelläkävijä. Edelläkävijyys merkitsee ennakkoluulottomuutta ja luovuutta, avoimuutta, nykyisen kyseenalaistamista ja rohkeutta tehdä asioita uudella tavalla. Edelläkävijyyteen sisältyy tutkimuksen ja kansainvälisen kokemuksen hyödyntäminen, kokeilut ja myös niihin liittyvien epäonnistumisten kestäminen. Kehitämme Espoota sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävästi.

Olemme ennakkoluulottomia, luovia ja avoimia uusille toimintatavoille. Hyödynnämme tutkimustietoa ja kehittämishankkeista saatua kokemusta toiminnan kehittämisessä. Tutkimme ja kehitämme aktiivisesti omaa toimintaamme ja opimme muilta. Haluamme hyödyntää innovatiivisia työtapoja, välineitä ja oppimisympäristöjä. Sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävä kehitys on sekä kasvatuksen päämäärä että kaikkea toimintaa ohjaava periaate. Lapsia ohjataan tekemään kestävän kehityksen mukaisia valintoja.

Lapset nähdään aktiivisina ja kyvykkäinä yksilöinä, joilla on halua ja kykyä toimia vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Henkilöstö etsii yhdessä lasten kanssa heille luontevia tapoja toimia, oppia ja kehittää omaa osaamistaan vastaamaan niitä.

Espoo on oikeudenmukainen. Toimimme avoimesti, oikeudenmukaisesti, tasa-arvoisesti, yhdenvertaisesti, inhimillisesti ja suvaitsevasti.

Varhaiskasvatuksessa jokainen kohdataan arvostavasti. Yhteisö luo yhteisen käsityksen arvostavasta kohtaamisesta. Oikeudenmukaisella ja myönteisellä tavalla toimia aikuiset antavat lapsille arvokkaan esimerkin. Lapset saavat kasvaa ja oppia psyykkisesti ja fyysisesti turvallisessa ympäristössä. Kaikilla lapsilla perheineen on yhdenvertaiset oikeudet ja velvollisuudet. Ajatus lapsen parhaasta ohjaa toimintaa.

2.5 Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoidessa ja tarkkaillessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä

muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatusikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

Espoossa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden oppimiskäsitystä täydentää positiivisen pedagogiikan näkökulma. Lasten pystyvyyden tunnetta vahvistetaan auttamalla heitä tunnistamaan ja hyödyntämään omia vahvuuksiaan ja mielenkiinnon kohteitaan. Käytännössä tämä näkyy esimerkiksi lasten yhteisinä elämyksinä ja onnistumisen kokemuksina päivittäisissä leikeissä ja liikkumisessa. Rohkaisevalla ohjauksella ja kannustavalla palautteella lisätään lasten luottamusta omiin mahdollisuuksiinsa sekä edistetään lasten kiinnostusta ja halua oppia. Työntekijät varmistavat, että lapsi saa päivittäin myönteisiä kokemuksia yhdessä toimimisesta ja oppimisesta. Lisäksi henkilöstö edistää lasten mielen hyvinvointia muun muassa yhdessä tapahtuvan tuetun leikin avulla.

Varhaiskasvatusyksikön johtajan sekä kaikkien työntekijöiden yhteisenä vastuuna on luoda koko yhteisöön sekä lapsiryhmiin myönteinen huolenpidon ilmapiiri, jossa vuorovaikutus on lämmintä ja leikillisyys sekä oppimisen ilo näkyvät. Varhaiskasvatuksen opettajan vastuulla on luoda ryhmälle yhteinen tapa tuoda esiin jokaisen vahvuuksia ja varmistaa ryhmän jäsenten mahdollisuus vaikuttaa toimintaan. Samoin opettajan vastuulla on varmistaa, että kaikki arjen tilanteet - myös siirtymät, ruokailut ja ulkoilut - ovat yhdessä tekemisen, oppimisen, leikillisyyden ja ilon kokemisen hetkiä ja paikkoja.

2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä sitä, että henkilöstöllä on yhteinen ymmärrys siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää[74].

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämisessä. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestävällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetus tukee ja siinä hyödynnetään lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2),

74 Varhaiskasvatuslaki 2 ja 23 §

laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7) ja pedagogiselle toiminnalle (luku 4) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

2.7 Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan viisi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-aluetta:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Espoossa laaja-alaisen osaamisen mukaiset pedagogiset tavoitteet sisältyvät lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan (luku 1.3) sekä ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaan (luku 4.1). Varhaiskasvatuksen opettaja vastaa yhdessä ryhmän muiden työntekijöiden kanssa siitä, että sekä ryhmän toiminta että ryhmän fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen oppimisympäristö edistävät laaja-alaisen osaamisen tavoitteita.

Seuraavaksi kuvataan, mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihinsä.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvin-

voinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

Monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen

Monilukutaitoa sekä tieto- ja viestintäteknologista osaamista tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen edistävät lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitys, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan tieto- ja viestintäteknologian roolia arkielämässä sekä tutustutaan erilaisiin tieto- ja viestintäteknologisiin välineisiin, sovelluksiin ja peleihin. Digitaalista dokumentointia hyödynnetään leikeissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna tieto- ja viestintäteknologiaa edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä lukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia tieto- ja viestintäteknologian monipuoliseen ja turvalliseen käyttöön.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestävälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen.

Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

III Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiselle ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnistetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestävälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyville työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä tulee myös arvioida ja kehittää. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.[75]

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista

75 Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 40/2018 vp, s. 85

kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännöissä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyyteen sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoitteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäseninä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta[76] ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä[77]. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennakko-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnistetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään suomalaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa toisista kulttuureista ja erilaisista katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävää kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ym-

76 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

77 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 7 ja 8 §

märtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöönsä. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä[78]. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävän elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

Espoon varhaiskasvatuksessa keskeiset kestävän kehityksen, yhteisöllisyyden ja inkluusion periaatteet ovat tärkeä perusta toimintakulttuurin kehittämiselle. Myönteinen toimintakulttuuri ja yhteisön yhdessä valitsemat hyveet luovat edellytykset positiivisen pedagogiikan toteutumiselle, ratkaisukeskeisyydelle ja leikillisyydelle sekä lapsen toimijuuden edistämiselle. Toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteina ovat edellä mainittujen lisäksi asiakasperheiden ja myös henkilöstön moninaisuuden huomioiminen voimavarana.

Kestävyysajattelu liittyy kaikkeen varhaiskasvatuksen toimintaan. Systeemisellä ajattelulla löydetään eri asioiden yhteyksiä toisiinsa ja havaitaan omien tekojen

78 Varhaiskasvatuslaki 10 §

vaikutus omaan yhteisöön ja myös laajemmin. Toiset huomioivien toimintatapojen oppimista ja harjoittelua tuetaan ja yhteisöllisyyttä vahvistetaan. Yhteisöllisyyttä edistetään ohjaamalla lapsia kiinnittämään huomiota omiin ja toisten tunteisiin, kokemaan myötätuntoa sekä huolehtimaan kavereista. Yhdessä ja toisten kanssa vuorovaikutuksessa toimimisesta syntyy merkityksellisyyden kokemus.

Kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti varhaiskasvatuksessa mietitään omien toiveiden kohtuullisuutta ja arvioidaan, kuinka paljon erilaisia tavaroita on riittävästi, tarvitaanko aina uusia vai voiko vanhoja yhdessä kunnostaa. Lapsia ohjataan olemassa olevan arvostamiseen ja siitä huolen pitämiseen. Välineiden käytössä hyödynnetään yhteiskäyttöä niin varhaiskasvatusyksikön sisällä kuin alueellisesti.

Espoon varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri rakentuu Espoossa määritellyille hyvän johtamisen periaatteille ja hyvetyöskentelylle sekä niiden vahvistamalle henkilöstön, lasten ja huoltajien keskinäiselle vuorovaikutukselle. Varhaiskasvatusyksikön johtaja käyttää toimintakulttuurin kehittämisessä apunaan yhdessä sovittuja, johtamisen kannalta merkityksellisiä työkaluja. Näitä ovat pedagogiikan johtamisen vuosisuunnitelma, ryhmävasuista ja tiimisopimuksista keskusteleminen, kehityskeskustelut ja jatkuvan parantamisen toimintatapa sekä säännöllinen ryhmien toiminnan havainnointi ja palautteen anto.

Toimintakulttuurien kehittymistä arvioidaan monitasoisen varhaiskasvatussuunnitelmatyön avulla. Siihen sisältyy Espoossa tämän asiakirjan ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmien lisäksi ryhmien varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.4) sekä pedagogisen dokumentoinnin käytännöt (luku 4.2). Lisäksi toimintakulttuurin kehittäminen ja arviointi sisältyy varhaiskasvatuksen kehittämis- ja arviointityöhön, joka on kuvattu luvussa 7.

Edellä mainittujen näkökulmien lisäksi kasvattajan velvollisuutena on havaita lasten vuorovaikutusaloitteet ja tukea lasten vuorovaikutusta tarvittavin keinoin (myös non-verbaalisen viestinnän havainnointi, kuvakommunikaatio, tukiviittomat). Omalla esimerkillään kasvattaja osoittaa lapsille, että vuorovaikutukseen osallistumisella on merkitystä ja vaikutusta yksilöä koskeviin asioihin.

Mahdollisuus tehdä aloitteita ja vaikuttaa omaan toimintaympäristöön edistää lasten oppimista ja vahvistaa lasten pystyvyyden kokemuksia. Vaikuttamisen kokemus rohkaisee aktiiviseen toimijuuteen ja vahvistaa luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Lasten halua vaikuttaa oman elämänsä asioihin tuetaan positiivisen palautteen, kannustuksen ja rohkaisun avulla sekä tekemällä näkyväksi asioita, joihin lapset ovat vaikuttaneet. Niissä tilanteissa, joissa lapset eivät voi vaikuttaa, kasvattaja perustelee rajoitteet lapsille ymmärrettävällä tavalla.

Henkilöstö huomioi jokaisen lapsen hänen tarpeidensa mukaisesti päivittäin. Lasten kuuntelemiselle varataan

tilaa ja aikaa suunnitelmallisesti ja säännöllisesti. Kasvattaja auttaa aktiivisesti kaikkia lapsia ilmaisemaan ajatuksiaan ja mielipiteitään. Lasten ajatukset ja ideat yhdistyvät kasvattajan pedagogiseen osaamiseen muodostaen yhteisiä prosesseja - arjen toimintoja ja projekteja. Henkilöstön tehtävänä on sanoittaa yhteistä vaikuttamista ja auttaa lapsia arvioimaan oman osallisuutensa toteutumista ja varmistaa, että jokainen lapsi saa myönteisiä kokemuksia osallistumisesta ja vaikuttamisesta.

Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa mahdollistetaan lasten osallistuminen pedagogisen toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin auttamalla lapsia dokumentoimaan omia ajatuksiaan ja ideoitaan esimerkiksi saduttamalla, kuvaamalla ja videoimalla. Yhteisen suunnittelun ja arvioinnin tukena käytetään esimerkiksi lasten kokouksia, yhteisiä tuumaushetkiä ja äänestyksiä. Jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä lasten tulee voida osallistua lapsiryhmän sääntöjen sopimiseen ikätasonsa ja edellytystensä mukaisesti. Nämä erilaiset osallistumisen ja vaikuttamisen tavat kirjataan ryhmävasuun ja osaksi ryhmän toiminnan rakenteita.

Kiusaamisen ehkäiseminen

Espoossa kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää ehkäistään vaikuttamalla sekä henkilöstön omaan että lapsiryhmän toimintaan. Hyväksyvä ja jokaista lasta ja aikuista lähtökohtaisesti arvostava ja kunnioittava kaikkien osallisuuden varmistava toimintakulttuuri ja sen kehittäminen on yksi varhaiskasvatusyksikön merkityksellisimmistä kiusaamista ehkäisevistä peruselementeistä. Varhaiskasvatusyksikön johtajan tehtävänä on varmistaa, että kiusaamisesta ilmiönä puhutaan ja että se opitaan tunnistamaan asiaksi, jossa on kyse jokaisen työntekijän asenteista, suhtautumisesta kuhunkin lapseen, lapsiryhmään ja työyhteisöön sekä ymmärrykseen siitä, että aikuiset itse vaikuttavat ilmiön olemassaoloon.

Kiusaamista ennaltaehkäistään tietoisilla, pedagogisilla valinnoilla, joissa korostuu koko toimintakulttuurinkin kannalta merkitykselliset asiat: läsnä oleva aikuinen, yhteisöllisyys, hyvä kaveruus, toisen auttaminen ja myötätunto. Aikuiset auttavat lapsia sekä sanoittamaan tunteitaan ja ajatuksiaan että löytämään toimivia ratkaisumalleja ristiriitatilanteisiin. Lasten tulee voida kertoa kokemuksistaan ja heillä on oikeus tulla kuulluksi ja voida luottaa siihen, että aikuiset kantavat vastuun myös vaikeissa tilanteissa. Lapsille opetetaan, että kiusaaminen on väärin, mutta sen sijaan kiusaamisesta kertominen aikuiselle tai kiusatun puolustaminen on oikein ja rohkeaa. Jos kiusaamista kuitenkin tapahtuu, keskitytään aina myönteisiin toimintatapoihin ja kaveritaitojen opettamiseen yhä uudelleen.

Kaikkia lapsia ohjataan lapsen iän ja kehityksen mukaisesti sekä oman että toisen kehon kunnioittamiseen. Kehosta puhutaan myönteiseen sävyyn ja lapsi oppii, että kaikki kehon osat ovat yhtä arvokkaita ja että on tärkeää hoitaa ja arvostaa omaa kehoaan. Lasten kysymyksiin vastataan lapsen ikä ja näkökulma huomioiden. Lisäksi lasten kanssa keskustellaan hyvästä ja turvallisesta kosketuksesta ja opetetaan lasta tarvittaessa puolustamaan myönteisesti itseään, jos jokin asia tuntuu hänestä ikävältä tai pelottavalta ja hakemaan tarvittaessa apua aikuiselta. Lapsille opetetaan kehotunnetaitoja sekä turvataitoja, jotka auttavat lasta suojautumaan niin kiusaamiselta, häirinnältä kuin väkivallalta. Apuna tässä työssä voidaan käyttää muun muassa Väestöliiton verkkosivuilta saatavaa aineistoa.

Kaikissa varhaiskasvatusyksiköissä kirjataan yksikkökohtaiseen turvallisuussuunnitelmaan, miten kiusaaminen, väkivalta ja häirintä tunnistetaan (mitä ne ovat tai eivät ole), miten niitä ennaltaehkäistään ja miten väärinkäytöksiin puututaan. Turvallisuussuunnitelmaan kirjataan myös se, miten tilanteista viestitään huoltajille ja kuinka asioita ratkaistaan yhdessä huoltajien kanssa. Asiaan liittyvät toimintaohjeet ovat osa yksikön turvallisuussuunnitelmaa, jota ryhmät tarkentavat omissa ryhmävasuissaan.

Jokaisessa lapsiryhmässä kiusaamiseen, väkivaltaan ja häirintään puututaan välittömästi. Dokumentointi tehdään erillisohjeen mukaisesti ja sovittujen pedagogisten toimenpiteiden toteutumista seurataan ryhmän varhaiskasvatussuunnitelman avulla.

3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö[79]. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan.

79 Varhaiskasvatuslaki 10 §

Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4.). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotypioiden rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on tarvittaessa huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet. Tieto- ja viestintäteknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään tieto- ja viestintäteknologiaa tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia tieto- ja viestintäteknologisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa ja vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

Espoossa lasten oppimisympäristönä hyödynnetään varhaiskasvatusyksikön ja sen lähiympäristön lisäksi koko pääkaupunkiseutua retkikohteineen sekä kulttuuri- ja liikuntapalveluineen. Espoolle ominaista rikasta ja monipuolista luontoa käytetään oppimis- ja toimintaympäristönä mahdollisimman usein muun muassa ympäristöpedagogiikan keinoin. Lapsille järjestetään päivittäin monipuolisia mahdollisuuksia ulkoiluun ja ulkona oppimiseen. Espoossa metsien ja muiden ulkotilojen käyttäminen oppimisympäristönä on tärkeä osa varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämistä.

Varhaiskasvatusyksiköiden fyysisiä oppimisympäristöjä arvioidaan ja muokataan jatkuvasti osana pedagogista toimintaa siten, että ne pysyvät dynaamisina ja houkuttelevina. Lasten mielikuvituksen rikastamiseksi hankitaan ja kierrätetään laadukkaita, ei liian valmiita leikkivälineitä ja toiminnassa hyödynnetään luonnonmateriaaleja. Liikunta- ja leikkivälineet sekä roolivaatteet ovat lasten saatavilla ja mahdollisuuksien mukaan lapset osallistuvat niiden hankintaan.

Tilojen käyttöä suunnitellaan ja oppimisympäristöjä muokataan yhdessä lasten kanssa ja päiväjärjestystä tarkastellaan erilaisista, raikkaista näkökulmista niin, että pienissäkin tiloissa voidaan liikkua ja esimerkiksi roolileikille on aikaa ja tilaa. Lasten kanssa sovitut oppimisympäristöön tai toimintakäytäntöihin liittyvät muutokset kirjataan ryhmävasuun. Muutosten toteutumista seurataan ja arvioidaan.

Tieto- ja viestintäteknologisia välineitä käytetään luontevana osana pedagogista toimintaa esimerkiksi tutkimisen ja taltioimisen välineenä projekteissa. Tieto- ja viestintäteknologisten laitteiden avulla oppimisympäristöjä laajennetaan seinien ulkopuolelle, metsiin, maihin ja avaruuksiin. Laitteiden valinnassa kiinnitetään erityistä huomiota niiden elinkaareen, yhteensopivuuteen, monipuolisen hyödyntämisen mahdollisuuksiin ja käyttöturvallisuuteen.

Varhaiskasvatuksen henkilöstö vastaa siitä, että lapsiryhmän fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista oppimisympäristöä sekä lasten hyvinvointia ja toimintaa siinä seurataan päivittäin. Oppimisympäristön fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden tulee mahdollistaa jokaisen lapsen osallisuus ja toimijuus. Lapsiryhmän laadukkaan ja muuttuvan oppimisympäristön tulee vastata lapsen ikää ja kehitystä antaen hänelle haasteita sekä tarjoten tilaisuuksia mielenkiintoiseen toimintaan, omaehtoiseen pohdintaan, tutkimiseen, kokeiluun ja ongelmien ratkaisemiseen. Sensitiivisen aikuisen tuella ja ohjauksella oppimisympäristö houkuttelee lasta oppimaan ja auttaa häntä pääsemään lähikehityksen vyöhykkeelleen niin, että hän voi toimia itselleen sopivan haasteellisten tehtävien parissa. Lapsi oppii parhaiten, kun hän voi harjoitella merkitykselliseksi kokemiaan asioita, joita hän on juuri oppimassa, mutta ei vielä kunnolla osaa.

Henkilöstön tehtävä on varmistaa, että oppimisympäristössä on mahdollisuus ja tilaa rakentaa erilaisia leikkejä. Lasten käyttöön tarkoitetut välineet ja materiaalit valitaan kestävän kehityksen periaatteet huomioiden, ne ovat lasten saatavilla ja lapsia opastetaan ja kannustetaan huolehtimaan niistä asianmukaisesti. Oppimisympäristön tulee innostaa lapsia ja antaa heille mahdollisuus sekä yhdessä koettuihin elämyksiin että ponnisteluun ja oppimisen iloon. Pystyvyyden kokemukset lisäävät lapsen uskoa omaan itseensä ja vahvistavat hänen mielensä hyvinvointia.

Espoossa oppimisympäristöjen toimivuutta arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti muun muassa tiimipalavereissa keskustellen. Keskusteluissa huomioidaan lasten havainnoinneista, pedagogisesta dokumentoinnista ja lasten vasuista nousevat tarpeet, lasten vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet. Oppimisympäristöjen arvioinnin apuvälineenä voidaan ryhmävasun lisäksi käyttää myös muita yhdessä sovittuja työkaluja, kuten kontekstianalyysiä, jossa oppimisympäristöjä tarkastellaan fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta ulottuvuudesta käsin.

3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä tuetaan lapsen varhaiskasvatuksen järjestämistä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä. He vastaavat myös siitä, että yhteistyötä toteutetaan tarvittaessa monialaisesti.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa[80]. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi[81].

80 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

81 Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajien kanssa korostuu lasten kehityksen ja oppimisen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajien ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

Espoon varhaiskasvatuksessa luottamuksen rakentaminen nähdään tärkeänä kaikissa kohtaamisissa huoltajien kanssa. Henkilöstö kohtaa perheen myönteisesti, lämpimästi ja arvostavasti. Tasa-arvoinen vuorovaikutus syntyy arjen tilanteissa kuuntelun, dialogin ja rohkean mutta sensitiivisen kysymisen ja keskustelun kautta.

Espoossa huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteena on luottamuksellinen suhde. Henkilöstöllä on vuorovaikutus- ja viestintävastuu yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän varhaiskasvatukseen liittyvissä asioissa. Henkilöstö vastaa siitä, että huoltajat ovat tietoisia Espoon varhaiskasvatussuunnitelmasta. Varhaiskasvatusyksikön johtajalla on vastuu koko varhaiskasvatusyksikköä koskevien asioiden viestinnästä. Hänen johdollaan määritellään yksikön huoltajien kanssa viestimisen tavat. Viestinnän peruslähtökohta on avoimuus. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että viestintä tavoittaa kaikki perheet. Varhaiskasvatusyksiköissä käytetään toimintakalenteria, josta huoltajat voivat nähdä lapsensa ryhmän suunniteltua ja toteutunutta pedagogista toimintaa.

Osallisuuden kokeminen on yksilöllistä ja osallisuus voi todentua eri tavoin. Jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä luodaan toimivat kohtaamisen rakenteet ja huoltajien osallisuutta edistävät toimintatavat yhteistyössä heidän kanssaan. Varhaiskasvatushenkilöstön tehtävänä on varmistaa, että kaikilla perheillä on mahdollisuus osallistua haluamallaan ja heille mahdollisella tavalla varhaiskasvatusyksikön toimintaan. Huoltajille tarjotaan mahdollisuuksia vaikuttaa toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa ja erilaisissa yksikön tapahtumissa. Yhteisen kielen puuttuessa voidaan käyttää apuna tulkkia ja myös esimerkiksi non-verbaalia viestintää, kuvia ja digitaalisia välineitä.

Monialainen yhteistyö

Monialaisen yhteistyön tavoitteena on varmistaa varhaiskasvatuksen toteuttaminen toimintayksiköissä lasten tarpeita vastaavasti. Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet[82].

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien yhteistyö on tärkeää. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä neuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä.[83]

Espoon varhaiskasvatuksessa monialaisen yhteistyön tärkeimpinä tavoitteina ovat hyvinvoiva lapsi ja perheiden tarkoituksenmukaiset palvelut. Sivistystoimessa yhteistyötä tehdään sovituissa kokousrakenteissa ja esimerkiksi yhteishankkeissa yhdessä suomenkielisen opetuksen, ruotsinkielisen opetuksen ja varhaiskasvatuksen,

82 Varhaiskasvatuslaki 7 ja 22 §

83 Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatuslaki 7 §

kulttuuripalveluiden sekä liikuntapalveluiden ja nuorisotoimen kanssa. Edellä mainittujen lisäksi yhteistyö maahanmuuttajapalvelujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten, kestävän kehityksen toimijoiden, luontokoulujen, seurakuntien, järjestöjen ja lähialueen toimijoiden kanssa monipuolistaa varhaiskasvatuksen toimintaa ja lasten oppimisympäristöjä. Varhaiskasvatuksessa on kattavat yhteistyörakenteet neuvolan, lasten terapiapalvelujen ja erikoissairaanhoidon kanssa. Monialaista yhteistyötä kehitetään ja arvioidaan yhteistyörakenteissa.

Monialaista yhteistyötä tehdään aina voimassa olevien salassapito- ja tiedonsiirtosäädösten mukaisesti. Tiedonsiirtoon ja yhteistyöhön liittyvät lupa-asiat sovitaan huoltajien kanssa erikseen. Lapsiryhmän henkilöstö yhdessä varhaiskasvatuksen erityisopettajan (veo) kanssa ohjaa perheen tarvittaessa tarkoituksenmukaisten palvelujen piiriin ja veo voi tarvittaessa kirjoittaa saatteen yhteisesti sovittujen saatekriteerien mukaisesti.

Varhaiskasvatus, lasten kuntoutuspalvelut ja neuvola toimivat yhdessä niin sanottua Triangelimallia noudattaen. Triangelimallin tavoitteena on selkeyttää yhteistyöprosesseja ja varmistaa, että lapsen tukeminen aloitetaan heti, kun lapsen tuen tarve on havaittu. Espoon kaupungin Vaahteraportaaliin on koottu yhteisiä hoitopolkumalleja sekä materiaalia tuen toteuttamiseen. Kuntoutuspalvelut ja perheneuvola tukevat varhaiskasvatuksen henkilöstöä myös ohjaus- ja konsultaatiokäynneillä.

Neuvolan kanssa yhteistyötä tehdään lapsen ikävuositarkastusten yhteydessä. Päiväkodeissa on käytössä yhteinen Hyve-malli. Mikäli lapsen kehityksestä, kasvusta ja oppimisesta herää huolta, lapsen vasun sovitut sivut (3-4) lähetetään huoltajien luvalla neuvolaan heti vasukeskustelun jälkeen. Hyve-mallin mukaisesti neuvolan nelivuotistarkastuksessa hyödynnetään varhaiskasvatuksessa huoltajien kanssa käytyä keskustelua ja keskusteluista saatuja tietoja. Lisäksi käynnillä tarkastellaan lapsen kehitystä laajemmin.

Varhaiskasvatuksella on sovittu yhteiset toimintatavat siitä, miten perhe ohjataan perhe- ja sosiaalityön tai lastensuojelun palveluihin. Kun perheellä on kontakti lastensuojeluun, sovitaan perheen ja lastensuojelun työntekijöiden kanssa yhdessä lasten palavereihin osallistumisesta ja tavoista, joilla tietoa välitetään eri toimijoiden välillä. Lastensuojelun pyytäessä tietoa lapsen asioista, tulee varhaiskasvatuksen vastata lausuntopyyntöön. Lapsen tuen suunnittelukokous järjestetään aina, kun varhaiskasvatus on lastensuojelun avohuollon tukitoimi. Menettelytavoista kerrotaan tarkemmin Lasten tuen käsikirjassa.

Varhaiskasvatuksella ja vammaispalvelulla on yhteisesti sovitut toimintatavat ja yhteistyökäytännöt. Vammaispalvelun työntekijä osallistuu lapsen tuen suunnitteluryhmään, jos lapsella on asiakkuus vammaispalveluissa tai asiakkuutta valmistellaan. Tarvittaessa vammaispalvelun työntekijä osallistuu tutustumiskäynnille lapsen kotiin yhdessä koordinoivan varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa. Lapsen tuen suunnitteluryhmässä arvioidaan, kuuluuko lapsi erityishuoltona järjestettävään varhaiskasvatukseen.

IV
Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 1). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön johdolla suunniteltu toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3) ja työtavat (luku 4.3). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelma

Espoossa ryhmän varhaiskasvatussuunnitelma on henkilöstön keskeisin pedagogisen toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen työkalu sekä myös seurannan ja arvioinnin väline. Jokaisessa lapsiryhmässä laaditaan päivittäistä kasvatus- ja opetustyötä ohjaava ryhmäkohtainen varhaiskasvatussuunnitelma eli ryhmävasu. Ryhmävasuprosessia johtaa varhaiskasvatusyksikön johtaja, jonka vastuulla on huolehtia siitä, että yksikön yhteinen näkemys pedagogisesta toiminnasta huomioidaan ryhmien toiminnan suunnittelussa ja siten myös jokaisen ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmassa.

Ryhmätasolla vastuu lasten toiminnan suunnittelusta, pedagogiikan ohjaamisesta ja ryhmävasun laatimisesta on päiväkodeissa varhaiskasvatuksen opettajalla ja ryhmäperhepäiväkodissa lastenhoitajalla, mutta ryhmävasu on kaikkien ryhmässä työskentelevien yhteinen työväline. Sen avulla varmistetaan kaikkien ammattiryhmien, lastenhoitajien ja myös erityisopettajien sekä kieli- ja kulttuuriopettajien yhteissuunnittelu ja toiminnan arviointi. Ryhmävasun avulla jokaisessa ryhmässä järjestetään pedagogista, lapsille mielekästä toimintaa. Edellä mainitun lisäksi ryhmävasua käytetään varhaiskasvatuksen opettajien ja yksikköjohtajan yhteisen pedagogisen keskustelun välineenä varhaiskasvatuksen laadun varmistamiseksi.

Ryhmävasu laaditaan prosessinomaisesti siten, että siinä huomioidaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja Espoon varhaiskasvatussuunnitelman lisäksi lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin kirjatut toiminnalle asetetut tavoitteet. Suunnitelmaan tehdään viikoittain lisäyksiä ja tarkennuksia lasten tarpeiden, aloitteiden ja mielenkiinnon kohteiden perusteella. Lisäyksiä tehdään lapsen osallisuuden mahdollistavien toimintatapojen kuten keskustelujen, havainnointien, yhteisten tuumaustaukojen, lasten kokousten, äänestysten ja yhdessä sovittujen ryhmän sääntöjen sekä lasten omien tuotosten ja dokumentointien perusteella.

Ryhmävasua laadittaessa korostuvat lisäksi ryhmässä valitut oppimisen alueisiin liittyvät tavoitteet ja sisällöt sekä leikkiä tukevat käytännöt. Leikkiä tukevien käytäntöjen osalta keskustellaan esimerkiksi aikuisen roolista leikissä. On tärkeä sopia, miten ja milloin aikuiset ovat aktiivisesti leikissä mukana, miten he kannattelevat leikin juonta ja rikastuttavat leikkiä hienovaraisesti tai toimivat havainnoijana.

4.2 Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lasten kehityksen ja oppimisen tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia ja henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1).

ESIMERKKI PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN VUOSIKELLOSTA

(PD=pedagoginen dokumentointi)

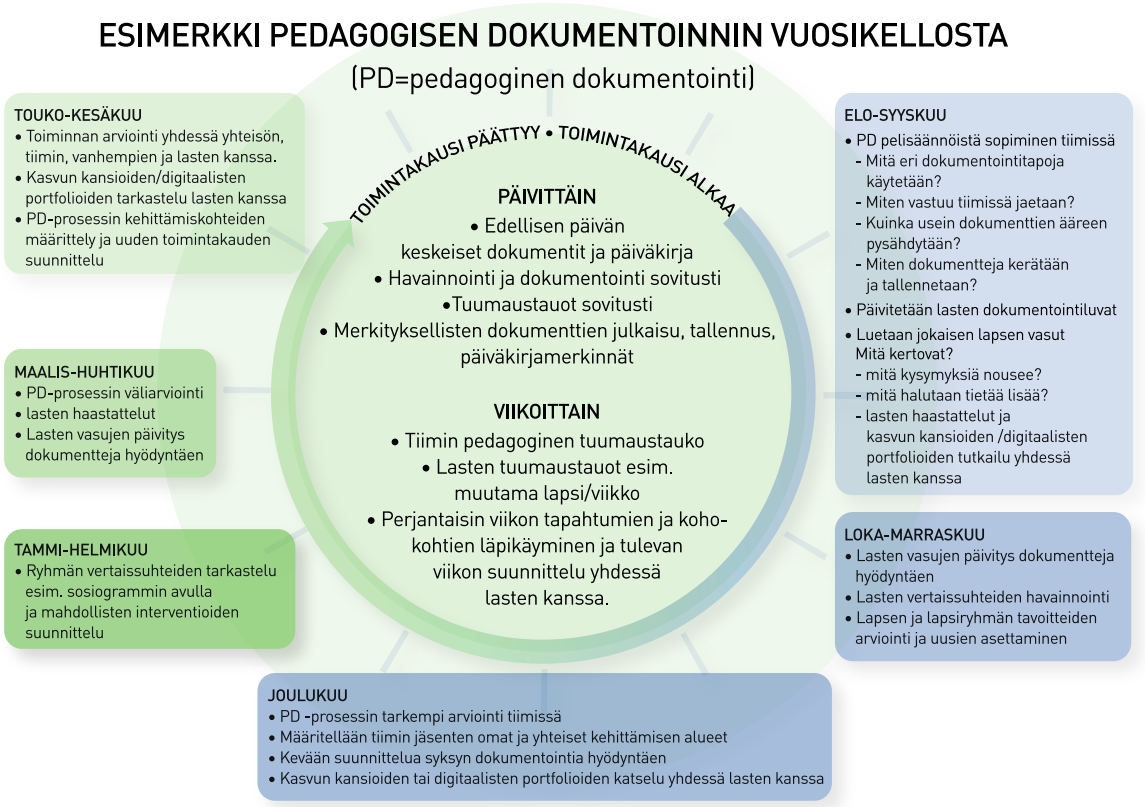

Espoossa pedagogista dokumentointia hyödynnetään yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän vahvuuksien ja onnistumisten näkyväksi tekemisessä sekä lapsilähtöisen varhaiskasvatuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Yhteisen tarkastelun kohteena olevasta ilmiöstä kerätään erilaisia dokumentteja (esimerkiksi lasten piirustuksia, ajatuksia, ideoita, valokuvia, videoita, satuja tai henkilöstön kirjaamia havaintoja). Dokumentteja tuottavat henkilöstö, lapset ja huoltajat tarkoituksenmukaisesti suhteessa tarkasteltavaan ilmiöön. Dokumentteja tarkastellaan yhdessä lapsen, lapsiryhmän, henkilöstön ja huoltajien kanssa keskustellen ja yhteistä ymmärrystä rakentaen. Lapsiryhmän yhteisissä arjen kokoontumisissa keskustellaan menneestä ja tulevasta pedagogisesta toiminnasta dokumenttien avulla. Yhteisessä tuumailussa eli reflektoinnissa syntyviä näkökulmia, ajatuksia ja ideoita käytetään esimerkiksi yksittäisen lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa, lapsiryhmän pedagogisen toiminnan, toistuvien arkitilanteiden ja projektitoiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa ja lasten sekä huoltajien osallisuuden vahvistamisessa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan pedagogisen dokumentoinnin prosessin avulla syntynyttä tietoa ja ymmärrystä. Dokumentointia hyödynnetään lasten vasujen ja ryhmävasun toteutumisen seurannassa ja arvioinnissa.

Edellisten lisäksi pedagoginen dokumentointi on tärkeä lasten leikkiä tukeva käytäntö sekä väline oppimisen alueiden tavoitteiden ja sisältöjen tarkasteluun.

Ryhmän henkilöstön tehtävänä on dokumentointiprosessin yhteydessä hyödyntää syntynyttä dokumentaatiota ja ymmärrystä oppimisympäristön ja lasten tarkoituksenmukaisten toimintamahdollisuuksien kehittämisessä, mutta myös oman pedagogisen toimintansa arvioinnissa ja edelleen kehittämisessä.

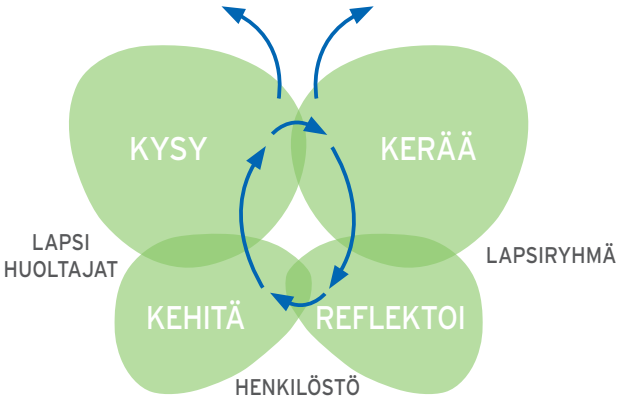

4.3 Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Tieto- ja viestintäteknologiaa hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättelemään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Pienempien lasten aloitteet ovat usein kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

Espoossa keskeisiä pedagogisia periaatteita ovat toiminnan eheys ja kokonaisvaltaisuus sekä se, että asioita ja ilmiöitä tarkastellaan monin eri tavoin. Siksi Espoossa suositaan projektityyppistä, pitkäkestoista toimintatapaa ja pedagogisia ratkaisuja, jotka yhdistävät luontevasti leikkiä, liikkumista, taiteellista ilmaisua sekä tieto- ja viestintäteknisiä elementtejä ja mahdollistavat toimimisen erikokoisissa, tarkoituksenmukaisesti vaihtuvissa tai välillä myös pysyvämmissä ryhmissä. Jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä tuetaan lasten tunne- ja sosiaalisia taitoja henkilökunnan valitseman menetelmän avulla.

Espoossa osaamista ja sen jakamista arvostetaan. Jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä keskustellaan säännöllisesti monipuolisten työtapojen valinnasta esimerkiksi varhaiskasvatuksen opettajien pedagogisissa kokouksissa.

4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelemään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapa. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittelyssä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lorut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykkinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintoja käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit ja digitaaliset välineet tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

Espoon varhaiskasvatuksessa korostetaan monipuolista leikkiä. Kaikissa lapsiryhmissä toiminta ja aikataulut suunnitellaan niin, että leikille on tilaa, aikaa ja mahdollisuuksia. Leikillisiä menetelmiä käytetään myös työtapoina ja oppimistilanteissa hyödynnetään esimerkiksi juonellista ja tarinallista leikkiä. Ryhmän henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että aikuisen rooli leikissä vaihtelee leikkitilanteen ja tavoitteiden mukaisesti. Aikuinen voi olla leikkiin heittäytyjä, aktiivinen osallistuja, leikin havainnoija, leikkirauhan, -paikan ja -ajan turvaaja tai leikkiryhmien muodostaja.

Espoossa lasten leikkiä tukevien käytäntöjen pohjana toimivat mielikuvitusta rikastavat toimintaympäristöt ja -sisällöt sekä monipuoliset työtavat ja projektityöskentely.

Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelma on tärkeä lasten leikkiä tukeva väline. Sen avulla monipuolinen leikki, leikillisyys, leikin merkitys ja kehitys tehdään näkyväksi osaksi pedagogista toimintaa. Espoossa myös varhaiskasvatuksen päivärytmiä tarkastellaan ryhmävasun avulla leikin toteutumisen näkökulmista. Lapsille annetaan mahdollisuus vaikuttaa leikkiympäristöönsä muunnellen, arvioiden ja kehittäen sitä. Varhaiskasvatuksen opettajien säännöllisten keskustelujen avulla varmistetaan, että tiloja ja välineitä käytetään varhaiskasvatusyksiköissä monipuolisesti, tarkoituksenmukaiset leikkivälineet on valittu kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti ja että ne ovat lasten saatavilla ja lasten mielenkiinnon kohteet on huomioitu niiden esillepanossa. Lelujen ja välineiden valinnassa kiinnitetään erityisesti huomiota siihen, että ympäristö on leikkiin houkutteleva ja kaikilla lapsilla kieli- tai kulttuuritaustasta riippumatta on mahdollisuus löytää leikkiympäristöstään samaistumisen kohteita ja tuttuutta, mutta myös mielikuvitusta rikastuttavia asioita.

4.5 Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja eheytetyn pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetussuunnitelman perusteiden[84] mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn.

Eheytetty pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmai-

84 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

see itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Lapset voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä, joiden kehittyminen ja käyttäminen voi olla tilanteittain eriytynyttä. Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Vuorovaikutustaidot	Kielen ymmärtämisen taidot	Puheen tuottamisen taidot	Kielen käyttötaidot	Kielellinen muisti ja sanavaranto	Kielitietoisuus
Kehittyvät kielelliset identiteetit					

Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisen kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa** ja **sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten kielitietoisuuden kehittymistä. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Espoossa, kaikissa varhaiskasvatusyksiköissä lasten kanssa keskustellaan paljon. Heidän oman puheen tuottamiselle annetaan aikaa ja lapsia rohkaistaan käyttämään kieltä esimerkiksi dialogisen lukemisen keinoin. Satu-, tarina- ja lorukirjat ovat päivittäisessä käytössä ja lasten saatavilla kaikissa lapsiryhmissä. Lapsille luetaan ääneen joka päivä ja lapsia autetaan keskittymään myös pidempien tarinoiden kuuntelemiseen. Kirjat valitaan ajatuksella ja niitä lainataan kirjastosta myös yhdessä lasten kanssa. Henkilöstö hyödyntää työssään Espoon kirjastopalveluita monipuolisesti ja myös perheitä rohkaistaan kirjaston käyttöön.

Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen**, **kuvallisen** sekä **sanallisen** ja **kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen

yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoittamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta harjoitellaan käsityöllisen toiminnan kuten muovailun, rakentelun, ompelun ja nikkaroinnin avulla. Käsityöllisen toiminnan ja ilmaisun tavoitteena on tarjota lapsille tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia pehmeitä ja kovia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten käsityöllisessä toiminnassa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen** ja **keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemiseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työstetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Espoossa taidekasvatuksen tavoitteena on, että kaikki päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa olevat lapset tutustuvat kulttuurin tarjontaan ja saavat sekä iälleen että kehitykselleen sopivia, monipuolisia taide- ja kulttuurikokemuksia. Jokaisen lapsen tulee saada varhaiskasvatusaikana mahdollisuuksia löytää mielen hyvinvointia edistäviä ja itseä kiinnostavia taiteen ja ilmaisun muotoja. Espoon varhaiskasvatuksessa hyödynnetään kattavasti lähiympäristön ja koko pääkaupunkiseudun tarjoamia mahdollisuuksia taiteen tekemiseen ja kokemiseen lasten mielenkiinnon kohteet huomioiden. Ilmaisu eri muodoissaan on osa päivittäistä pedagogista toimintaa jokaisessa lapsiryhmässä varhaiskasvatusmuodosta riippumatta.

Taidekasvatuksen toteutuksessa hyödynnetään sekä lasten että kasvattajien erilaisia vahvuuksia. Juhlia ja tapahtumia järjestettäessä huomioidaan eri taide- ja kulttuurimuodot sekä lasten kulttuuritaustojen rooli yhdessä toimimisen rikastuttajana. Tapahtumat voivat olla esittäviä tai yhteistoiminnallisia hetkiä lasten, huoltajien ja henkilöstön kanssa. Lapset osallistuvat juhlien ja tapahtumien suunnitteluun omaa ikä- ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla. Vähintään yhden toimintavuoden juhlista tulee päiväkodeissa sisältää osioita, joissa lapset ovat esittävässä roolissa.

Taidekasvatusta järjestetään myös yhteistyössä Espoon kulttuurin tulosyksikön kanssa Kulttuurikurkkauksen muodossa. Varhaiskasvatusyksiköissä toteutettavien työpajojen, taideprojektien, konserttien ja esitysten avulla lapset tutustuvat erilaisiin kulttuuritoimijoihin ja saavat eri taiteenlajeista monipuolisia kokemuksia. Kulttuurikurkkaus -toimintamallin avulla lisätään vuorovaikutusta eri kulttuuritoimijoiden sekä varhaiskasvatushenkilöstön välillä. Yhteistyöllä lisätään molemminpuolista osaamista.

Taidekasvatusta voidaan toteuttaa päiväkodeissa myös yhteistyönä taiteen perusopetuksen kanssa. Taiteen perusopetusta antavat oppilaitokset tekevät yhteistyötä varhaiskasvatuksen kanssa opetus- ja varhaiskasvatuslautakunnassa hyväksyttyjen periaatteiden mukaisesti. Taiteen perusopetus vahvistaa varhaiskasvatusyksikön taidekasvatusta.

Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun**, **katsomusten**, **lähiyhteisön menneisyyden**, **nykyisyyden** ja **tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat ensisijaisesti lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Uskonnottomuutta tarkastellaan katsomusten rinnalla. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänkysymyksiä.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Espoon varhaiskasvatuksessa kaikki lapsiryhmissä käytössä olevat kielet, kulttuurit ja katsomukset ovat myönteisen kiinnostuksen kohde ja arkea sekä juhlaa rikastuttava asia. Kasvattajien avoin, utelias ja luonteva tapa suhtautua lapsiryhmässä läsnä oleviin katsomuksiin ja uskontoihin vahvistaa jokaisen lapsen ja perheen ryhmään kuulumisen tunnetta. Huoltajien kanssa keskustellaan katsomuksista ja uskonnoista avoimesti ja kunnioittavasti luoden ymmärrystä kaikenlaista moninaisuutta kohtaan.

Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksesta keskustellaan huoltajien kanssa ja huoltajan toiveet esimerkiksi lapsen osallistumisesta uskonnollisia elementtejä sisältäviin tilaisuuksiin tai niille vaihtoehtoiseen toimintaan kirjataan lapsen vasun liitteenä olevaan lomakkeeseen.

Lapsiryhmän katsomuksellinen moninaisuus näkyy oppimisympäristössä kuvien, esineiden, kirjojen ja lasten kanssa tehtyjen tuotosten muodossa. Pedagogisen dokumentoinnin keinoin kasvattajat tekevät näkyväksi asioita ja ilmiöitä, joita lapsiryhmässä esiintyy ja suunnittelevat toimintaa tämän perusteella.

Lapsille on luonnollista ja helppoa puhua katsomuksiin ja uskontoihin liittyvistä asioista. Heille nousee mieleen kysymyksiä ja asioita, jotka pohdituttavat. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatukseen kuuluu esille nousevista kysymyksistä keskustelu hyväksyvässä ja kunnioittavassa ilmapiirissä lasten kanssa. Huoltajien kanssa keskustellaan lasten pohtimista asioista avoimesti edistäen avointa ja hyväksyvää ilmapiiriä. Kasvattajien tärkeä tehtävä on kunnioittaa ja tuoda esille moninaisuutta niin sanoissa kuin teoissa.

Espoon varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä eri katsomusyhteisöjen ja uskonnollisten yhteisöjen kanssa. Suomen evankelisluterilaisen seurakunnan kanssa tehtävässä yhteistyössä ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa käytetään apuna Opetushallituksen ja Kirkkohallituksen kehittämää Korimallia.

Mikäli yksikössä järjestetään uskonnollisia elementtejä sisältävää toimintaa, johon huoltajat eivät toivo lapsensa osallistuvan, on ryhmän työntekijöiden huolehdittava siitä, että kaikille lapsille tarjotaan rinnakkaista, vastaavaa toimintaa. Lapsen osallistuminen uskonnolliseen tilaisuuteen tai sille vaihtoehtoiseen toimintaan toteutuu aina huoltajan toiveen mukaisesti. Siten huoltajien tulee saada tieto suunnitellusta toiminnasta riittävän ajoissa. Toimintaa järjestettäessä on huomioitava, että se vahvistaa hyväksyvää yhteisöllisyyttä eikä tuota lapsille syrjään jäämisen kokemuksia.

Lähiyhteisön menneisyyttä, **nykyisyyttä** ja **tulevaisuutta** pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

Espoon varhaiskasvatuksessa jokainen työntekijä toimii omalta osaltaan mediakasvattajana. Henkilöstö ohjaa ja opastaa pedagogisilla valinnoillaan tietoisesti lapsia median käyttäjinä analysoimaan näkemäänsä ja suhtautumaan mediaan kriittisesti. Turvallisen mediasisällön avulla henkilöstö edistää lasten kykyjä pohtia median sisältöjä eri näkökulmista ja toimia vastuullisena ja toiset huomioivana median käyttäjänä. Espoossa edistetään lasten tasavertaisuutta ja yhteisöön kuulumista sekä ehkäistään syrjäytymistä myös mediakasvatuksen avulla: kaikkia lapsia innostetaan aktiivisesti luomaan, ilmaisemaan sekä osallistumaan median tuottamiseen omassa oppimisympäristössään.

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikoja havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävää elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoitteleminen vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemisen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittelemista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin.

Espoossa varhaiskasvatuksen päivittäisessä toiminnassa huomioidaan kaikki kestävän kehityksen näkökulmat. Kulttuurisesti kestävää kehitystä edistetään arvostamalla luovaa, kulttuurista moninaisuutta eli sekä lapsen omaa kulttuuriperintöä että muita kulttuureita. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten kulttuuri-identiteetin muodostumista edistämällä kulttuurien välistä vuorovaikutusta ja ymmärrystä ja tuetaan lapsen kehittymistä sekä oman kulttuuripiirinsä että suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi. Sosiaalisesti kestävää elämäntapaa vahvistetaan esimerkiksi opettamalla lapsille kaveritaitoja ja yhteisöllisyyteen kasvamista. Ekologisesti kestävää elämäntapaa tuetaan esimerkiksi luontopedagogiikan avulla. Kaikille lapsille tarjotaan mahdollisuus hyvään luontosuhteeseen ja siihen, että he voivat oppia tutkimaan ja suojelemaan luontoa. Varhaiskasvatusyksikön lähiluontoa hyödynnetään oppimisympäristönä säännöllisesti. Taloudellisen kestävän kehityksen näkökulmasta lasten toiminnassa käytetään kierrätysmateriaaleja ja opetellaan sekä kierrättämisen että lajittelemisen taitoja. Henkilöstö ohjaa lapsia arkipäivän konkreettisten esimerkkien avulla ymmärtämään, että jokaisen ihmisen teot vaikuttavat muihin ihmisiin, luontoon ja talouteen lähellä ja kaukana. Lapsia ohjataan näkemään ja ymmärtämään, että pienillä päivittäisillä teoilla on merkitystä. Tavoitteena on kasvattaa entistä enemmän tulevaisuuden toivoa ja ekologista ja sosiaalista hyvinvointia tavoittelevia kansalaisia.

Kaikissa varhaiskasvatusyksiköissä käytetään toiminnan tukena joko Keke päiväkodissa - materiaalia tai Vihreä Lippu -ohjelmaa.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan tietoteknologisiin laitteisiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Espoossa teknologiakasvatusta toteutetaan lapsen kiinnostuksen kohteiden ja leikin ehdoilla. Henkilöstö rikastaa lasten leikkejä ja oppimisympäristöä teknologiaelementeillä ja reagoi aktiivisesti lasten osoittaessa kiinnostusta arjen teknologiaan. Lapset voivat oppia ymmärtämään omaan elämäänsä liittyviä mekaniikan ja elektroniikan ilmiöitä ja oppia näin uusia käsitteitä. Henkilöstö huolehtii sukupuolisensitiivisen ja inklusiivisen näkökulman huomioimisesta teknologiaan tutustuttaessa ja kannustaa kaikkia lapsia kokeilemaan ja tutustumaan laitteisiin.

Espoossa hyödynnetään teknologiaa myös lasten tuen tarjoamisessa. Lasten teknologiakokeiluja mahdollistetaan ja kaikkia lapsia innostetaan luovaan ilmaisuun ja ongelmanratkaisuun teknologian avulla. Henkilöstö pohtii lasten kanssa tekoälyyn ja dataan liittyviä kysymyksiä. Teknologiakasvatusta toteutetaan myös ilman teknologisia laitteita. Koodaustaitoja, ohjelmointia ja esimerkiksi robotiikkaa voidaan harjoitella olemassa olevaa leikki- ja toimintavälineistöä arjen tilanteissa hyödyntäen.

Kasvan, liikun ja kehityn

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen**, **ruokakasvatukseen**, **terveyteen** ja **turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveelle kasvulle, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattuja liikuntatuokioita. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan

myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikoja tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenajalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Liikunta on Espoon varhaiskasvatuksessa keskeinen työtapa. Oppimisympäristöjä muokataan liikkumista tukeviksi ja kasvattajat kehittävät omia työskentelytapojaan niin, että lasten aloitteisiin vastaaminen, leikkiin osallistuminen ja toimintaan heittäytyminen ovat mahdollisia. Toimintaa rytmitetään niin, että rauhallisempi työskentely ja liikkuminen vuorottelevat sopivassa suhteessa.

Espoossa kaikissa yksiköissä noudatetaan Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosituksia (OKM 2016:21) ja liikuntakasvatusta toteutetaan Opetushallituksen Ilo kasvaa liikkuen -ohjelman mukaisesti. Liikuntaleikkejä ja pelejä toteutetaan päivittäin ryhmävasuun kirjatulla tavalla sekä sisällä että ulkona. Erityistä huomiota kiinnitetään siihen, että myös siirtymätilanteet ovat toiminnallisia tai liikunnallisia, lapsille mielekkäitä leikkimisen ja oppimisen hetkiä. Liikuntaa käytetään myös opettamisen menetelmänä sekä lapsen kasvua, kehitystä ja mielen hyvinvointia tukevana työtapana.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkupe-

rään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen** ja **turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä.[85] Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielinään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa[86]. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisua ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuvaranto. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen

85 Varhaiskasvatuslaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 88-89 sekä viittomakielilaki (359/2015)

86 Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 momentti

vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai –kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielien ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

Espoon varhaiskasvatuksessa kaikki kielet ja kulttuurit nähdään elämää rikastuttavina ja arvokkaina. Varhaiskasvatuksessa kaiken toiminnan tavoitteena on, että rikkaan suomen kielen oppimisen lisäksi sekä lapset että aikuiset oppivat arvostamaan erilaisia kielitaitoja sekä erilaisia tapoja kommunikoida.

Monikielisten lasten huoltajien kanssa keskustellaan oman äidinkielen tai -kielten merkityksestä ja heitä kannustetaan puhumaan lapselle omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Huoltajille kerrotaan mahdollisuudesta hyödyntää esimerkiksi kirjastojen erikelisiä lastenkirjoja.

Huoltajien kanssa käytäviin keskusteluihin varataan riittävästi aikaa ja tarvittaessa käytetään tulkkia. Suunnitelma oman äidinkielen tai -kielten tukemisesta laaditaan yhdessä huoltajien kanssa ja se kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Pienten kielireppu -materiaaliin kuuluvan Eväspussin avulla varmistetaan, että lapsen oma äidinkieli tai omat äidinkielet kehittyvät ikätasoisesti.

Varhaiskasvatuksessa lapsen omaa äidinkieltä tuetaan mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi samaa kieltä puhuvien työntekijöiden avulla. Lisäksi lapsen omaa äidinkieltä tuetaan osallistumalla kirjastojen erikielisiin satuhetkiin ja/tai lainaamalla erikielisiä kirjoja varhaiskasvatusyksikköön ja hyödyntämällä digipedagogiikkaa. Henkilöstö kannustaa kaikkia huoltaja osallistumaan varhaiskasvatuksen toimintaan.

Eri kieli- ja kulttuuriryhmien varhaiskasvatuksen toteuttaminen Espoossa

Espoon varhaiskasvatuksessa tuetaan aktiivisesti lasten monikielisyyttä ja arvostusta omaan kulttuuriin, kieleen ja katsomukseen. Monikielisyyttä tehdään näkyväksi oppimisympäristöissä niin, että lasten käyttämät kielet ovat esillä esimerkiksi tervehdysten, tuttujen sanojen tai musiikin muodossa. Lasten kulttuuritaustat huomioidaan myös siten, että eri maiden lippuja ja erikielisiä kirjoja on esillä.

Lasten kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä tuetaan tuomalla lapsiryhmässä edustettuina olevat eri kulttuurit näkyviin arjessa erilaisin teemoin ja juhlin. Kaikissa varhaiskasvatusyksiköissä käytetään kulttuurien juhlakalenteria ja sen avulla huomioidaan ryhmässä olevien lasten kulttuurien juhlat yhteistyössä huoltajien kanssa. Materiaali- ja leikkivälinehankinnoissa huomioidaan kansainvälisyys ja leikkivälineet edustavat myös eri kulttuureita (esimerkiksi etniset nuket ja monipuoliset roolivaatteet).

Huoltajien osallistuminen vanhempainiltoihin ja toiminnan suunnitteluun ja arviointiin mahdollistetaan järjestämällä tarvittavat tulkkipalvelut. Lisäksi vanhempainiltojen sisältöjen suunnittelussa huomioidaan monikielisten perheiden mahdollisuus aktiiviseen osallistumiseen.

Vieras- ja monikielisten lasten suomen kielen oppimisen tukeminen Espoossa

Suomi toisena kielenä opetus on säännöllistä ja tavoitteellista toimintaa, jossa lapsen kielitaidon jatkuva ja monipuolinen havainnointi ja dokumentointi on keskeistä. Kielitaidon kehittymistä seurataan ja arvioidaan Pienten kielireppu -arviointimateriaalin avulla. Materiaalia käytetään myös suomi toisena kielenä -opetuksen suunnittelussa ja opetuksessa. Pienten kielirepun avulla varmistetaan, että kielitaidon arviointi ja opetus pohjautuvat asetettuihin tavoitteisiin ja että se on tasalaatuista. Pienten Kielireppu toimii yhteistyövälineenä lapsen siirtymävaiheissa varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja kouluun.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan suomi toisena kielenä -opetuksen osalta tavoitteet pedagogiselle toiminnalle. Henkilöstö toimii kielellisenä mallina ja on tietoinen siitä, että rikkaan ja monipuolisen kielen käyttö kaikissa vuorovaikutustilanteissa tukee lapsen suomen kielen oppimista. Lapsille puhutaan paljon ja kieltä käytetään monipuolisesti. Henkilöstö sanoittaa toistuvasti kaikkia päivittäisiä tilanteita. Lisäksi henkilöstö hyödyntää aktiivisesti kaikissa toiminnoissa kielen oppimista tukevia menetelmiä, kuten esimerkiksi kuvia ja tukiviittomia. Lapsia rohkaistaan ilmaisemaan itseään ja itseilmaisulle annetaan aikaa sekä tilaa. Itseilmaisun tukena rohkaistaan käyttämään esimerkiksi esineitä ja kuvia. Henkilöstön tukena toimii varhaiskasvatuksen kieli- ja kulttuuriopettajia. He työskentelevät lapsiryhmissä ja edistävät kieli- ja kulttuurikasvatusta tukevien työtapojen ja menetelmien hyödyntämistä. Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaa käytetään kieli- ja kulttuuriopettajan ja henkilöstön yhteisenä toiminnan suunnittelun ja arvioinnin välineenä. Sen avulla myös varmistetaan toimivan yhteisopettajuuden toteutumien.

Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyyskautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielellä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kieltenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikylvyn kaltaisia.

Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ruotsinkielistä kielikylpyopetusta tarjotaan muutaman kunnallisen päiväkodin toimintana pääosin esiopetusryhmissä. Muu kielikylpytoiminta ja myös kaksikielinen tai englanninkielinen varhaiskasvatus järjestetään toistaiseksi ostopalveluna tai yksityisenä palveluna.

Kielirikasteinen toiminta on suunnitelmallista. Kannustamme henkilökuntaa käyttämään omaa kieliosaamistaan kielirikasteisen toiminnan järjestämisessä. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia leikkiä eri kielillä, käyttää niitä toiminnallisesti. Heille opetetaan, että kaikki kielet ovat arvokkaita. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja myönteistä asennetta muita kieliä kohtaan. Kielirikasteisen toiminnan menetelmillä lapset voivat myös tutustua leikin kautta Espoon palvelukieliin eli ruotsiin ja englantiin.

V
Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapsen kehitystä ja oppimista tuetaan lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen aikana sekä lapsen aloittaessa esiopetuksen.

5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet

Kehityksen ja oppimisen tuki on osa laadukasta varhaiskasvatuksen toimintaa ja kuuluu kaikille sitä tarvitseville lapsille. Varhaiskasvatuksessa tunnistetaan lapsen tuen tarve ja järjestetään tarkoituksenmukaista tukea tarpeen ilmettyä, tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä[87]. Riittävän aikaisella ja oikein kohdennetulla tuella voidaan edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla voidaan ehkäistä lapsen ongelmien syntymistä, kasvamista ja monimuotoistumista. Varhaiskasvatusta toteutetaan inkluusion periaatteiden mukaisesti.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen ja kehitykseen liittyvät tarpeet. Kehityksen ja oppimisen tuki rakentuu lasten yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä.

Lapsen tuen tarpeen havaitsemisessa sekä tuen suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa yhteistyö lapsen, huoltajan, varhaiskasvatuksen opettajan, varhaiskasvatuksen erityisopettajan sekä varhaiskasvatuksen muun henkilöstön kanssa on tärkeää. Tuen tarpeen havainnointi ja tuen antaminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviensa ja vastuidensa mukaan.

Varhaiskasvatuksen erityisopettajien osaamista hyödynnetään tuen tarpeessa olevien lasten erityisopetus- ja kasvatustehtävissä sekä muun henkilöstön konsultoinnissa ja ohjauksessa[88]. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijat osallistuvat tarpeen mukaan lapsen tuen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin[89]. Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä heidän tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi edellyttää sitä[90].

Lapsen tarvitsema tuki kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Siihen kirjataan lapsen kehityksen ja oppimisen tukeen liittyvät vastuut ja työnjako, tukitoimenpiteet sekä niiden toteuttamistapa ja arviointi[91].

Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Tuki annetaan ensisijaisesti erilaisin joustavin järjestelyin lapsen omassa päiväkoti- tai perhepäivähoitoryhmässä. Lapsiryhmän kokoa arvioitaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu ja tuen tarve ja se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa[92].

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia, joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Lapsen edun vaatiessa tukea voidaan järjestää myös osittain tai kokonaan erityisryhmässä.[93]

Tukea voidaan antaa myös avoimessa varhaiskasvatuksessa varhaiskasvatuksen järjestäjän päättämällä tavalla. Yhteistyössä huoltajien kanssa voidaan myös sopia, että lapsi siirtyy päiväkotiin säännölliseen varhaiskasvatukseen saadakseen tarvitsemaansa tukea.

87 Varhaiskasvatuslaki 7 §

88 Varhaiskasvatuslaki 30 § ja HE 40/2018 vp, s.103
89 Varhaiskasvatuslaki 7 §
90 Varhaiskasvatuslaki 23 §
91 Varhaiskasvatuslaki 23 §
92 Varhaiskasvatuslaki 34 ja 35 § sekä HE 40/2018 vp, s.105-106
93 Varhaiskasvatuslaki 34 ja 35 §

Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet Espoon varhaiskasvatuksessa

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin ja pedagogiikan jatkuva kehittäminen on perusta kehityksen, kasvun ja oppimisen tuen järjestämiselle. Eurooppalaisessa viitekehyksessä tuotettu ekosysteemisen varhaiskasvatuksen malli kuvaa espoolaista työskentelytapaa. Ekosysteemisen mallin mukaan inklusiivisen varhaiskasvatuksen tavoite on jokaisen lapsen osallisuuden, sitoutuneisuuden ja oppimisen toteutuminen. Kehityksen ja oppimisen tuen järjestämisessä huomioidaan lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi ja oppiminen luomalla eheä polku ja jatkumo varhaiskasvatuksessa ja siirryttäessä esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Jokaisessa alueellisessa palveluyksikössä työskentelee koordinoiva varhaiskasvatuksen erityisopettaja, joka suunnittelee ja koordinoi tuen järjestämistä yhdessä varhaiskasvatuksen aluepäällikön kanssa. Laaja-alainen varhaiskasvatuksen erityisopettaja toimii varhaiskasvatusyksiköiden johtajien työparina sekä työskentelee lapsiryhmissä samanaikaisopettajuuden periaatteiden mukaisesti. Ryhmän opettaja kirjaa ryhmävasuun lasten tarpeiden mukaiset toimintatavat ja vastaa niiden toteutumisesta.

Jokaisella Espoon alueellisella palveluyksiköllä on myös pedagogisesti vahvistettuja ja erityisryhmiä lapsille, jotka tarvitsevat vahvempaa tukea. Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen Lasten tuen käsikirjassa on kuvattu tarkemmin kehityksen, kasvun ja oppimisen tuen järjestämistä Espoossa.

5.2 Yhteistyö lapsen, huoltajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa[94]. Huoltajan kanssa tehtävän yhteistyön merkitys korostuu erityisesti, kun lapsella on tuen tarvetta. Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta, kuten lastenneuvolasta, kasvatus- ja perheneuvolasta tai vammaispalveluista. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä.[95]

Huoltajan kanssa keskustellaan tuen saamisen mahdollisuudesta ja tuen keskeisistä periaatteista. Hänen kanssaan sovitaan lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla.

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta. Lapsen tuen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön. Varhaiskasvatuksessa lapsi saa tarvitsemaansa kehityksen ja oppimisen tukea etunsa mukaisesti, vaikka huoltajat eivät sitoutuisikaan yhteistyöhön.[96]

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvolan ja muiden sosiaalitoimen palvelujen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä[97].

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun laitoksen keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

Vaikeasti vammaiset ja sairaat lapset voivat tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta[98]. Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä ja toteuttamisen vaihtoehdoista määrätään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa[99].

Yhteistyö lapsen, huoltajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen aikana

Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä. Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa huoltajien ja henkilöstön päivittäiset kohtaamiset ja varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelut

94 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti kohdat 1 ja 10

95 Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87-88

96 Varhaiskasvatuslaki 3, 4, 40 ja 41 §

97 Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

98 Perusopetuslaki (628/1998) 25 § 2 momentti

99 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 5.5 Erityinen tuki

ovat yhteistyön perusta. Henkilöstö ylläpitää avointa, arvostavaa, monipuolista ja aktiivista vuorovaikutusta sekä huolehtii siitä, että huoltajat saavat säännöllisesti tietoa lapsen kehityksestä ja oppimisesta. Yhteistyötä rakennetaan aloitteellisesti ja sen edellytyksiä kehitetään jatkumona varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja perusopetukseen.

Varhaiskasvatuksen opettaja sopii keskustelun huoltajien kanssa heti, kun lapsen huoltajilla tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista tai, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita. Huoltajan kanssa tehtävän yhteistyön merkitys korostuu, kun lapsella on tuen tarvetta. Lapsen tuen tarpeen havaitsemisessa sekä tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa yhteistyö lapsen huoltajan, varhaiskasvatuksen opettajan, varhaiskasvatuksen erityisopettajan sekä varhaiskasvatuksen muun henkilöstön välillä on tärkeää. Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö osallistuu tarpeen mukaan lapsen tuen suunnitteluun ja arviointiin. Monialaiseen yhteistyöhön liittyvistä prosesseista ja vastuista kerrotaan tarkemmin Lasten tuen käsikirjassa.

Varhaiskasvatuksen opettaja ja/tai veo kertoo huoltajille kehityksen ja oppimisen tuesta ja sen keskeisistä periaatteista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelussa tai tuen suunnitteluryhmässä. Huoltajien kanssa sovitaan lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla.

5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtavoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia.

Lapsen tuen tarve voi olla lyhytaikaista ja vähäistä. Silloin voi riittää yksittäinen tuen muoto tai järjestelyt, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman nopeasti ja varhaisessa vaiheessa. Osa lapsista tarvitsee enemmän ja säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tuen muotoja toisiaan täydentävinä.

Varhaiskasvatuksessa lapselle voidaan antaa tukea monin tavoin. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tuki voi sisältää pedagogisia, rakenteellisia ja hyvinvointia tukevia muita järjestelyjä. Pedagogisia järjestelyjä ovat esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajan[100] konsultoiva tai jaksottainen tuki, lapsikohtainen ohjaaminen, tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä erityisten apuvälineiden sekä tieto- ja viestintäteknologian käyttö. Lapsen tukeen voi myös kuulua viittomien ja kuvien

100 Varhaiskasvatuslaki 30 §

käyttö tai muu kielen ja kommunikoinnin tukeminen. Rakenteellisia järjestelyjä ovat muun muassa ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoitukseen tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut. Hyvinvointia tukevia muita järjestelyjä ovat esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio.

Kun tuen tarve johtuu lapsen vaikeasta vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästymästä tai sosioemotionaaliseen kehitykseen liittyvästä tuen tarpeesta, tarvitsee lapsi yleensä kokoaikaista, jatkuvaa ja yksilöllistä tukea. Tällöin lapsella on usealla kehityksen osa-alueella haasteita tai jollakin alueella erittäin suuri tuen tarve. Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki vertaisryhmässä edellyttää suunnitelmallisuutta, erityisosaamista sekä mahdollisesti erilaisia järjestelyjä tai apuvälineitä. Lapsi tarvitsee apua ryhmässä toimimiseen, toiminnallista eriyttämistä sekä aikaa perustaitojen harjoitteluun. Tällöin tuki voi edellyttää henkilöstön erityispedagogisen tai sairaanhoidollisen osaamisen vahvistamista tai monialaista yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa.

Kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukeminen edellyttää jatkuvaa havainnointia, dokumentointia ja arviointia lapsen tuen tarpeista ja toimenpiteiden vaikutuksista ja riittävyydestä. Ensimmäiseksi tarkastellaan käytössä olevia toimintatapoja ja oppimisympäristöjä sekä niiden soveltuvuutta lapselle. Tarkastelun pohjalta arvioidaan, voidaanko näitä muuttamalla toteuttaa lapselle paremmin sopivia pedagogisia ratkaisuja. Arvioinnin ja sen pohjalta tapahtuvan tuen suunnittelun on hyvä perustua riittävän monialaiseen asiantuntemukseen.

Tuen toteuttaminen Espoon varhaiskasvatuksessa: pedagogiset, rakenteelliset ja hyvinvointia tukevat järjestelyt

Lasten ja lapsiryhmien tuen tarpeisiin voidaan vastata pedagogisilla, rakenteellisilla ja hyvinvointia tukevilla muilla järjestelyillä. Näistä pedagogiset järjestelyt ovat ensisijaisia, pedagogiikan muokkaamiseen ja vahvistamiseen tähtääviä toimintatapoja, joita rakenteelliset ja hyvinvointia tukevat muut järjestelyt tukevat ja mahdollistavat. Yllä olevaan taulukkoon on koottu Espoon varhaiskasvatuksen tuen järjestelyjen kuvausta.

Pedagogisten järjestelyjen tarkoitus on vastata kaikissa lapsiryhmissä lasten kehityksen, kasvun ja oppimisen tuen yksilöllisiin tarpeisiin. Pedagogiset järjestelyt ovat muuntuvia, joustavia ja suunnitelmallisia pedagogisia työtapoja ja ratkaisuja, joilla ryhmän pedagogiikkaa muokataan tarkoituksenmukaisemmaksi. Oppimisympäristön muokkaaminen ja aikaan, tilaan ja ryhmäkokoon liittyvä jäsentäminen tukevat koko ryhmän oppimista ja hyvinvointia. Pedagogisilla järjestelyillä turvataan jokaisen lapsen osallisuutta, ryhmään kuulumisen tunnetta ja onnistumisen kokemuksia arjessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti pedagogisia järjeste-

lyjä voivat olla esimerkiksi lapsikohtainen ohjaaminen, erilaisten apuvälineiden käyttö, varhaiskasvatuksen erityisopettajan jaksottainen ja konsultoiva tuki sekä kielen ja kommunikaation tukeminen.

Laaja-alaisen veon jaksottainen työskentely kasvattajatiimien kanssa tukee lapsiryhmien inklusiivisen pedagogiikan kehittämistä ja on näin ollen myös ennaltaehkäisevää työtä. Jaksottainen tuki voi sisältää esimerkiksi samanaikaisopettamista, mallittamista, tarkoituksenmukaisten pienryhmien toteuttamista ja oppimisympäristön muokkaamista. Lapsiryhmän tarpeiden ja ilmiöiden tunnistaminen ja niihin varhaisessa vaiheessa vastaaminen yhdessä kasvattajatiimien kanssa ovat oleellinen osa työskentelyä. Konsultatiivinen työskentely sisältää kasvattajatiimien kanssa käytävät toiminnan kehittämistä koskevat keskustelut sekä lapsikohtaiset keskustelut, jotka tarvittaessa käydään monialaisesti.

Lapsiryhmissä voidaan hyödyntää pedagogisena järjestelynä kieli- ja kulttuuriopettajien (kiekujen) osaamista kieli- ja kulttuuritietoisen pedagogiikan kehittämisen ohella. Pedagogisten järjestelyjen suunnittelussa ja toteutuksessa tärkeää on kasvattajatiimin yhteistyö laaja-alaisen veon ja kiekun kanssa. Yhdessä sovitut pedagogiset järjestelyt kirjataan ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Lapsen kehityksen ja oppimisen tukeen liittyvät apuvälineet tulevat yleensä erikoissairaanhoidosta. Espoon varhaiskasvatus vuokraa tarvittaessa apuvälineitä HUS:n Apuvälinekeskuksesta.

Lapsiryhmän rakenteelliset järjestelyt ovat ryhmän lapsimäärän pienentämiseen tai henkilökunnan mitoitukseen tai rakenteeseen liittyviä ratkaisuja.

Lapsen kehityksen, kasvun ja oppimisen tuki järjestetään lapsen henkilökohtaisen tarpeen mukaan ensisijaisesti erilaisin joustavin ja tarkoituksenmukaisin järjestelyin erikokoisissa lapsiryhmissä lapsen omassa päiväkodissa tai perhepäivähoitoryhmässä inkluusion periaatteiden mukaisesti. Lapsen edun ja tuen tarpeen vaatiessa tukea voidaan järjestää pedagogisesti vahvistetussa ryhmässä. Kun lapsi tarvitsee erityispedagogista tukea kokoaikaisesti ja jatkuvasti, tuki voidaan järjestää lapsimäärältään pienemmässä erityisryhmässä. (Opetus- ja varhaiskasvatuslautakunta 7.6.2018)

Laaja-alaisen varhaiskasvatuksen erityisopettajan (veon) tuki voi kohdentua lapselle myös rakenteellisena järjestelynä eri mittaisina ajanjaksoina lapsen tarpeen mukaisesti. Jaksottainen tuki toteutetaan ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjatuilla tavoitteellisilla toimintatavoilla. Laaja-alaisen veon tukea ei lasketa lasten ja henkilöstön väliseen suhdelukuun. Laaja-alainen veo tekee tarvittaessa yhdessä kasvattajatiimin kanssa yhteistyötä kuntoutuspalveluiden, neuvolan, perheneuvolan, pienten lasten psykiatrisen avohoitoyksikön ja lastensuojelun kanssa.

Avustamispalvelu voi kohdentua yhdelle tai useammalle tukea tarvitsevalle lapselle ja se voi olla osa- tai kokoaikaista. Lapsen avustamisen tarve voi olla pitkäaikaista tai lyhytaikaista esimerkiksi varhaiskasvatuksen aloitusvaiheeseen tai lapsen pitkäaikaissairauden alkuvaiheeseen sijoittuvaa. Jos varhaiskasvatusyksikössä yksi tai

kaksi lapsiryhmää tarvitsee lisäresurssia usean lapsen tuen tarpeen vuoksi, voidaan avustamispalvelun sijaan lapsiryhmiin kohdentaa lastenhoitajan tai varhaiskasvatuksen opettajan tukea.

Hyvinvointia tukevilla muilla järjestelyillä tarkoitetaan esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon antamaa ohjausta ja konsultaatiota, joka konkretisoituu Espoossa sovittujen ja Lasten tuen käsikirjaan kirjatun monialaisen yhteistyön käytäntöjen kautta. Hyvinvointia tukevat muut järjestelyt voivat toteutua lapsen tai perheen jo olemassa olevan asiakkuuden perusteella tai heidät voidaan ohjata palveluiden piiriin lapsen ja/tai perheen tarpeiden mukaan varhaiskasvatuksen erityisopettajan tekemällä saatteella. Varhaiskasvatuksessa tehtävää monialaista yhteistyötä ohjaa aina lapsen etu sekä lapsen ja perheen tuen tarve. Se toteutetaan ensisijaisesti yhdessä huoltajien kanssa.

5.4 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki, tukitoimenpiteet ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettaja ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa tuetaan. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan vähintään kerran vuodessa. Annetun tuen vaikuttavuutta tulee arvioida säännöllisesti, ja suunnitelmaa tulee muuttaa tarpeen mukaan. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen tulee kirjata ja tavoitteita muuttaa uutta tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa.

Kun lapsi saa kehitykseensä ja oppimiseensa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa tulee kirjata luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat:

Pedagogiset ja rakenteelliset ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- henkilöstön mitoitukseen ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsen tukeen liittyvät ratkaisut esimerkiksi, toiminnan eriyttäminen, lapsikohtainen ohjaaminen, pienryhmätoiminta tai viittomien ja kuvien käyttö
- tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut
- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden, kuten varhaiskasvatuksen erityisopettajan palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut

Tuen seuranta ja arviointi
- tavoitteiden toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi sekä arviointiajankohdat.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen tarvitsema tuki, tukitoimenpiteet, niiden toteuttaminen sekä vastuut ja työnjako sekä mahdollinen tuen päättyminen. Varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen tuen toteuttamiseen liittyvät pedagogiset ja rakenteelliset järjestelyt ja hyvinvointia tukevat muut järjestelyt sekä tuen seurannasta ja arvioinnista sopiminen. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja. Varhaiskasvatuksen laaja-alainen erityisopettaja on tarvittaessa laatimisen tukena. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluun kutsutaan tarvittaessa myös sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöä.

Toiminta siirtymävaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt varhaiskasvatuksen aikana ja siirryttäessä esiopetukseen: Tukea tarvitsevan lapsen tiedonsiirrossa käytetään välineenä lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa liitteineen aivan kuten muidenkin lasten kohdalla. Tiedonsiirrosta sovitaan huoltajan kanssa ja siitä vastaa se varhaiskasvatuksen opettaja, jonka ryhmästä lapsi siirtyy. Esiopetuksessa tuen järjestämistä ohjaa tuen kolmiportaisuus. Varhaiskasvatuksen opettaja laatii tarvittaessa esiopetukseen siirtyvälle lapselle pedagogisen arvion tai selvityksen varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuella. Pedagogiset asiakirjat käsitellään opiskeluhuollon henkilöstön kanssa esiopetuksen alettua. Tuen tarpeessa olevien lasten osalta varhaiskasvatuksen opettajan tehtävänä on kutsua tulevan esiopetusyksikön edustaja ja muut tarvittavat henkilöt (esimerkiksi veo) siirtopalaveriin tai muulla tavalla huoltajan kanssa sopien huolehtia siitä, että tarpeellinen tieto siirtyy asianmukaisesti.

Kehityksen ja oppimisen tuki yksityisessä varhaiskasvatuksessa: Laaja-alainen tai koordinoiva varhaiskasvatuksen erityisopettaja antaa puhelinkonsultaatiota yksityisen hoidon tuen toimipaikkoihin lasten tukemiseen liittyvissä asioissa.

VI
Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja näissä perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

VII
Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin.[101] Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen[102]. Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lasten varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista.

Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskevissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti[103]. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä- ja yksikkötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa[104]. Järjestäjä- ja yksikkötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin[105].

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt.

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman arviointi on myös osa lapsen oppimisen ja hyvinvoinnin tukea. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvuissa 1 ja 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, olevat paikallisesti päätettävät asiat ohjaavat paikallisen suunnitelman laatimisessa sekä sen arvioinnin suunnittelussa ja toteuttamisessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkistaa varhaiskasvatussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

101 Varhaiskasvatuslaki 24 §
102 Varhaiskasvatuslaki 24 §
103 Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 § ja Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset, Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisu 24:2018
104 Varhaiskasvatuslaki 24 §
105 Varhaiskasvatuslaki 20 §

Arvioinnin kokonaisuus Espoossa

Suomenkielisen varhaiskasvatuksen arvioinnin tavoitteena on tuottaa ajantasaista tietoa Espoon varhaiskasvatuksen järjestämisestä ja varhaiskasvatuksen laadusta. Keskeisimmät vaatimukset Espoon varhaiskasvatuksen järjestämiselle nousevat toisiaan täydentävistä varhaiskasvatusta ohjaavista normeista sekä Espoon omista linjauksista. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (2018) on jäsentänyt suositukset kansallisen ja paikallisen tason varhaiskasvatuksen rakenteen sisällön laadun arvioimiseksi. Espoossa edellä mainitut suositukset ja Espoon varhaiskasvatussuunnitelma toimivat varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin lähtökohtana.

Arviointiedon kerääminen Espoossa

Varhaiskasvatuksen toiminnan arviointi edellyttää monipuolisen määrällisen ja laadullisen toimintatiedon keräämistä. Arviointitiedon kokoaminen tapahtuu Espoon varhaiskasvatuksen arviointisuunnitelman pohjalta. Sen mukaisesti tulosyksikkötasoista arviointitietoa kootaan sekä varhaiskasvatuksen toiminnasta että toiminnan tuloksista. Toimintaa ja sen tuloksia arvioidaan sekä johtamisen, henkilöstön että asiakkaiden näkökulmista. Itsearviointitietoa kerätään Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (2018) antamien varhaiskasvatuksen laadun rakenne- ja prosessi-indikaattorien pohjalta muodostettujen teemojen ja Espoossa määriteltävien kriteerien pohjalta.

Espoon varhaiskasvatuksen arviointisuunnitelman mukaan varhaiskasvatuksen järjestämisen toimintaympäristötietoa kerätään vuosittain väestöstä, taloudesta, henkilöstöstä sekä lapsista ja varhaiskasvatuksen toiminnasta. Lapsiin liittyvää määrällistä toimintatietoa kootaan muun muassa varhaiskasvatuspaikkojen täyttämisestä ja niiden käytöstä. Rakenteellista indikaattoritietoa kerätään henkilöstön määrästä, riittävyydestä, koulutustaustasta sekä henkilöstön työhyvinvoinnista. Palautetietoa kerätään huoltajilta, lapsilta ja henkilöstöltä alla tarkennetuin tavoin.

Huoltajien arviointipalautteen keräämisen tavat:

- huoltajille suunnattu sähköinen asiakaskysely (kaksi kertaa toimintavuoden aikana),
- palautejärjestelmä,
- sähköpostit,
- varhaiskasvatusyksiköiden yhteistyön rakenteet ja
- lapsen vasukeskustelut.

Henkilöstöpalautteen keräämisen tavat:

- säännöllinen Kunta 10 -kysely,
- oma henkilöstökysely (kaksi kertaa toimintavuoden aikana),
- kehityskeskustelu ja
- johdon katselmus (varhaiskasvatusyksikön vasukatselmus, joka toimii henkilöstön ja johdon kokemustiedon vaihtamisen ja keskustelun foorumina).

Arvioinnin kokonaisuus suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa

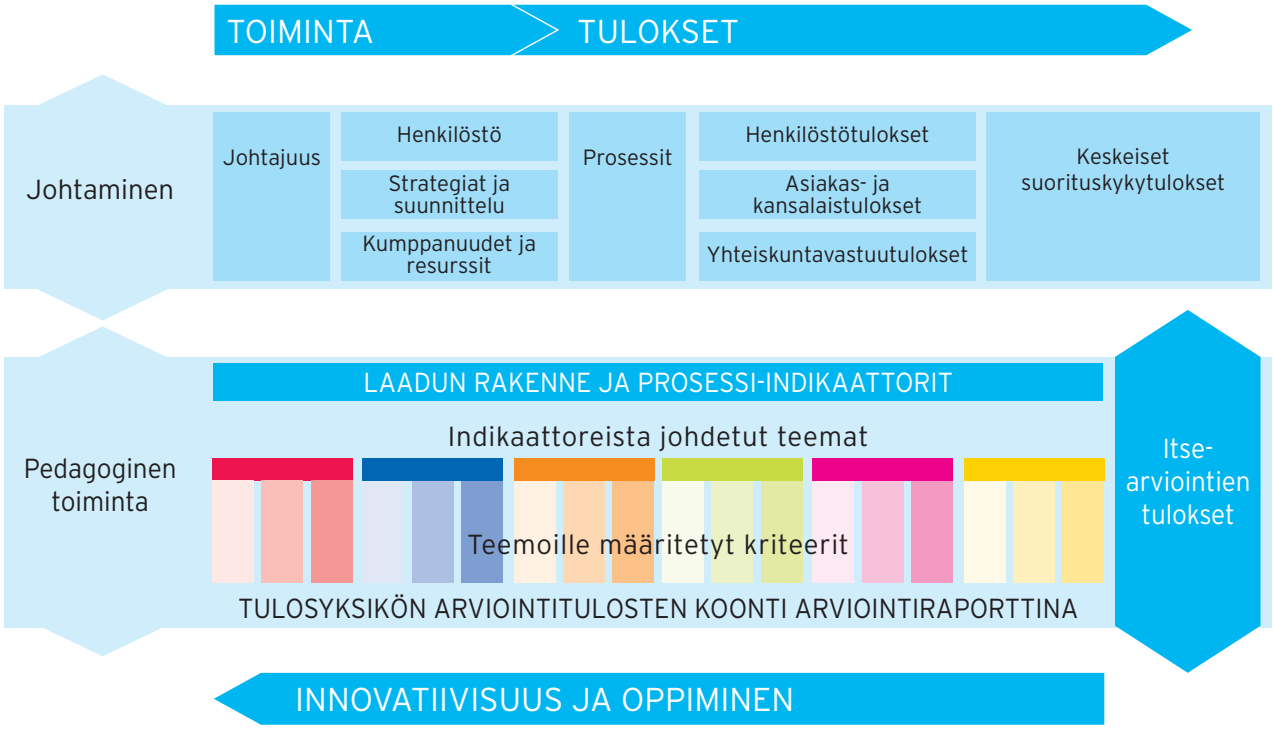

Lapsilta palautteen keräämisen tavat:

- lasten hyvinvoinnin ja kokemusten havainnointi,
- lasten ja henkilöstön yhteiset keskustelut
- lasten näkemysten tietoinen ja suunnitelmallinen selvittäminen lapsiryhmissä erilaisin menetelmin (erimerkiksi haastattelut, lasten kokoukset, pedagoginen dokumentointi, saduttaminen, muut lapsen aktiivisen toimijuuden mahdollistamisen toimintatavat).

Kerättyjen määrällisten toimintatietojen sekä varhaiskasvatuksen henkilöstölle, varhaiskasvatusyksiköiden johtajille ja huoltajille suunnattujen kyselyjen ja lasten palautteiden antaman tiedon pohjalta arvioidaan toiminnan kehittämistarpeita ja suunnitellaan kehittämistoimenpiteitä jatkuvan parantamisen toimintamallin syklin mukaisesti. Palautetietoa saadaan myös monialaisessa yhteistyössä. Yhteistyö työterveyshuollon ja muiden henkilöstöön liittyvien yhteistyökumppaneiden kanssa on tärkeää sekä arviointitietoa kerättäessä että sitä analysoitaessa.

Varhaiskasvatusyksiköt saavat arviointitietoa toiminnastaan myös itsearvioinnin ja havainnoinnin avulla. Arviointitiedon pohjalta valitaan kehittämiskohteita ja niiden kehittymistä seurataan systemaattisesti. Arviointien tuloksista ja kehittämistyöstä keskustellaan varhaiskasvatusyksiköissä huoltajien kanssa.

Kunnallisessa varhaiskasvatuksessa henkilöstö suunnittelee ja arvioi toimintakulttuuria, sen kehittämistä sekä yksikkökohtaisia paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa tarkentavia toimintatapojaan säännöllisesti omissa rakenteissaan. Yksikkökohtaiset tarkennukset kirjataan jokaisen lapsiryhmän ryhmävasuun ohjaamaan ryhmien pedagogista toimintaa ja sen arviointia.

Varhaiskasvatusyksikön johtaja

- Laatii pedagogiikan johtamisen vuosisuunnitelman ja arvioi sen toteutumista vähintään kerran vuodessa myös esimiehensä kanssa.
- Tukee yksikkönsä ryhmävasujen laatimista sekä arvioi ryhmien pedagogisen toiminnan toteutumista yhdessä kunkin ryhmän työntekijöiden kanssa vastaten osaltaan ryhmävasujen toteutumisen.
- Arvioi yhdessä kunkin työntekijän kanssa hänen varhaiskasvatusosaamistaan ja sen mahdollista kehittämisen tarvetta ja sopii kehityskeskusteluissa tarvittavista osaamisen kehittämisen toimenpiteistä.

Varhaiskasvatusryhmien henkilöstö

- Arvioi ja kehittää viikoittaisissa kokouksissaan varhaiskasvatuksen opettajan johdolla ryhmän toimintakulttuuria, lasten vasuja sekä ryhmävasua ja niiden toteutumista.

Avoimessa varhaiskasvatuksessa henkilöstö laatii toiminnan järjestämistä tukevan ja ohjaavan ryhmävasun, jossa huomioidaan lasten kiinnostukset. Varhaiskasvatusyksikön johtaja ohjaa ryhmävasun laatimista ja arvioi pedagogisen toiminnan toteutumista yhdessä henkilöstön kanssa.

Varhaiskasvatusyksiköiden johtaja esittelee vähintään kerran vuodessa varhaiskasvatuksen aluepäällikölle pedagogiikan johtamisen vuosisuunnitelmansa kehityskeskustelussa. Samassa yhteydessä käsitellään yksiköiden ryhmävasujen tilanne ja eri varhaiskasvatusmuotojen suunnitelma-asiat. Tilannetta arvioidaan yhdessä ja sovitaan tarvittavista toimista.

Espoossa arviointitietoa kerätään myös varhaiskasvatuksen tutkimus- ja kehittämishankkeiden avulla sekä Kehittävä palaute -mallia hyödyntäen. Kehittävä palautemallissa lapsiryhmän ulkopuolinen, koulutettu observoija tekee ohjattua havainnointia ennalta valituista asioista ja tallentaa havaintonsa sähköiseen järjestelmään. Saadun tiedon perusteella arvioidaan ja kehitetään varhaiskasvatuksen sisältöjä ja menetelmiä. Kehittävä palaute -toiminnan tuloksia hyödynnetään myös henkilöstön osaamisen kehittämisessä ja koulutuksen suunnittelussa.

Itsearviointia yhteistyössä

Itsearviointi on Espoossa säännöllistä ja sitä tehdään varhaiskasvatusyksiköissä sekä tulosyksikön ohjaamana että itseohjautuen. Itsearviointia tehdään Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen arviointikokonaisuuden mallin itsearviointiteemojen mukaisen toiminnan toteutumista arvioiden. Lisäksi yksiköt voivat arvioida omaehtoisesti varhaiskasvatusyksikön muiden tärkeiksi näkemiensä asioiden toteutumista.

Espoossa arvioinnissa korostuu henkilöstön ja johdon yhteistyössä tekemä itsearviointi ja katselmointi. Itsearviointia tekevällä henkilöstöllä tulee olla luottamusta omiin vahvuuksiinsa ja halua nähdä oma toimintansa realistisesti sekä kehittää toimintaansa lasten tarpeiden suuntaisesti. Itsearviointi korostuu erityisesti pedagogisen toiminnan yhteisessä arvioinnissa ja apuna siinä käytetään pedagogisella dokumentoinnilla saatua tietoa ja syntynyttä ymmärrystä. Itsearvioinneista nostetaan toiminnan ja johtamisen kehittämiskohteet.

Itsearvioinnin säännöllisyys tarkoittaa jokaisen lapsiryhmässä toimivan aikuisen oman toiminnan päivittäistä arviointia sekä viikoittaista tiimikokouksissa tehtävää suunnitelmallista varhaiskasvatustoimintaan ja ryhmän henkilöstön omaan toimintaan kohdistuvaa varhaiskasvatuksen opettajan johdolla tehtävää reflektointia. Pedagogiikan johtajuus ja sen toteutuminen nähdään hyvin tärkeänä varhaiskasvatuksen laadun eli lapsen edun näkökulmasta. Johtajan rooli ja toiminta sekä itsearvioinnissa että arviointien tulosten hyödyntämisessä var-

haiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja varhaiskasvatusyksiköissä on hyvin tärkeää.

Lapsen vasukeskustelut huoltajien kanssa käydään ja vasu laaditaan yhteisten ohjeiden mukaisesti. Lapsen vasun toteutumisen osalta arviointia tehdään yhdessä huoltajien ja lapsen kanssa. Lapsen kokemuksia ja näkemyksiä tulee selvittää ennen huoltajien tapaamista iän ja kehityksen mukaisesti myös lapselta itseltään. Ennen lapsen vasukeskustelua varhaiskasvatuksen opettaja käy yhdessä ryhmänsä henkilöstön kanssa arvioivaa keskustelua siitä, miten tiimi kokee onnistuneensa edesauttamaan lapsen hyvinvointia, kehittymistä ja oppimista. Huoltajien kanssa käydyn keskustelun jälkeen opettaja keskustelee ryhmänsä henkilöstön kanssa uudestaan lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamisesta ja ryhmän pedagogiseen toimintaan mahdollisesti tarvittavista muutoksista. Mikäli lapsiryhmän toimintaan tai oppimisympäristöön tarvitaan muutoksia, ne kirjataan ryhmän vasuun. Muutoksia edesauttavan jatkuvan parantamisen mallin mukaisesti ryhmän henkilöstö asettaa tarvittaessa itselleen yhteisen tavoitteen (kehittämisaskel), jonka toteutumista arvioidaan sovitusti. Arviointiin voivat tilanteen mukaisesti osallistua myös ryhmässä toimivat muut aikuiset tai yhteistyökumppanit

Johtaja vastaa siitä, että pedagogista reflektointia ja itsearviointia tehdään suunnitelmallisesti säännöllisissä tiimien kokouksissa ja johtajan ohjaamassa varhaiskasvatuksen opettajien pedagogisessa ryhmässä sekä muissa yksikön kokouksissa.

Varhaiskasvatusyksikön toimintaa ja toimintakulttuuria arvioidaan säännöllisesti kaksi kertaa vuodessa järjestettävillä kehittämis- ja arviointipäivillä. Havaittujen tarpeiden mukaisesti kehittämisessä hyödynnetään edellä jo mainittua jatkuvan parantamisen mallia ja tarvittaessa asetetaan yhteisiä pieniä tavoitteita, kehittämisaskelia ja kehitetään yksikön toimintaa niiden avulla.

Suomenkielisen varhaiskasvatuksen henkilöstö osallistuu johdon katselmuksiin eli vasukatselmuksiin, joissa tarkastellaan yhdessä yksikössä tehtävää itsearviointi- ja kehittämistyötä. Varhaiskasvatusyksiköiden itsearviointi on jatkuvaa, organisaation rakenteissa eri tasoilla toteutuvaa toimintaa ja sitä täsmennetään erillisessä arviointisuunnitelmassa.

Ostopalvelu ja yksityinen varhaiskasvatus

Espoon varhaiskasvatussuunnitelmaa noudattavat ostopalvelu- ja yksityiset toimijat esittelevät lakisääteiset asiakirjat ja ryhmävasut voimassa olevien ohjeiden mukaisesti ohjaus- ja valvontakäyntien yhteydessä. Omaa paikallista vasuaan noudattavien yksityisten toimijoiden lakisääteiset ja muut mahdolliset edellytettävät asiakirjat ja arviointikäytännöt esitellään annettujen ohjeiden mukaisesti samoin kunnan ohjaus- ja valvontakäynnin yhteydessä. Arviointituloksia seurataan palveluntuottajan ja toimintaa valvovan viranomaisen yhteistyöllä.

ESPOO.FI/VARHAISKASVATUS